

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Історія економіки та економічної думки»

Спеціальність: 051 «Економіка»

Спеціалізація: «Міжнародна економіка»
«Економічна кібернетика»
«Економіка підприємства
(за видами економічної діяльності)»

Спеціальність: 071 «Облік і аудит»

Спеціалізація: «Облік і аудит»

Спеціальність: 072 «Фінанси,
Спеціалізація: «Фінанси і кредит»
банківська справа та страхування»

Спеціальність: 075 «Маркетинг»

Спеціалізація: «Маркетинг»

Спеціальність: 076 «Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність»

Спеціалізація: «Підприємницька діяльність в
авіації»

Укладач(і): ст. викл. Гримайло В.М.

Конспект розглянутий та схвалений
на засіданні кафедри економічної теорії

Протокол № 12

Завідувач кафедри Засанський В.В.

Лекція №1

Тема лекції:

Предмет і метод історії економіки та економічної думки

План лекції

1. Предмет, метод і функції історико-економічної дисципліни.
2. Головні завдання і задачі курсу «Історія економіки та економічної думки».
3. Підходи і критерії періодизації в структурі курсу. Основні етапи розвитку.

Література

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К.: Основи, 2001.
2. Економічна історія України і світу: Підручник./За ред. Б.Д.Лановика. К.: Вікар, 2008.
3. Жид Ш., Рист Ш., История экономических учений. – М.: Экономика, 1995.
4. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. – Львів: ЛДУ, 1998.

Зміст лекції

”Майбутнє здатний передбачити лише той, хто зрозумів минуле.”

Г. Плеханов

”Якщо будь-який народ надіється на те, що можна залишатися економічним неучом і бути економічно вільним, то він помиляється і його очікує те, чого ніколи не було і ніколи не буде.”

Т. Джефферсон

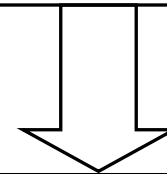
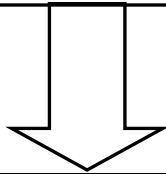
• *Історія економіки та економічної думки* – наука, яка вивчає процес еволюції суспільного виробництва та економічних концепцій, ідей і поглядів, представлених в теоріях окремих економістів, школах, течіях і напрямленнях, що відображають історичну послідовність виникнення, розвитку та заміни економічних систем, а також властиві їм закони, закономірності і тенденції з урахуванням різних критеріїв періодизації.

• Висхідним пунктом історії економіки та економічної думки є зародження економічної науки, що природно пов'язано з усвідомленням економічного розвитку суспільства, оскільки воно з самого початку не відокремлюється від інших форм мислення про суспільство.

• *Метою курсу* є поглиблене вивчення та творче осмислення змісту, передумов та закономірностей еволюції світової економічної науки як цілісної системи економічних поглядів та ідей.

1.1. Предмет, метод і функції історико-економічної дисципліни.

Економічна система - сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства.

Основні елементи економічної системи

- продуктивні сили
- техніко-економічні відносини
- організаційно-виробничі відносини
- виробничі відносини, або відносини економічної власності
- господарський механізм

Основні задачі “Історії економіки та економічної думки”:

- розгляд (дослідження) еволюції різних форм суспільного виробництва і економічної думки
- вивчення економічного розвитку країн і регіонів у різний історичний період та відповідні їм економічні школи, течії, напрямки (навіть якщо і не ввійшли до них)
- аналіз і вибір альтернативного шляху розвитку країни серед різних економічних моделей

Методи аналізу історії економіки та економічної думки - це шлях пізнання, використання різних способів, прийомів, засобів дослідження економічних явищ і процесів на основі врахування вимог економічних законів та економічних інтересів - тобто це спосіб досягнення мети (отримання наукових результатів).

Методи наукового пізнання соціально-економічних процесів

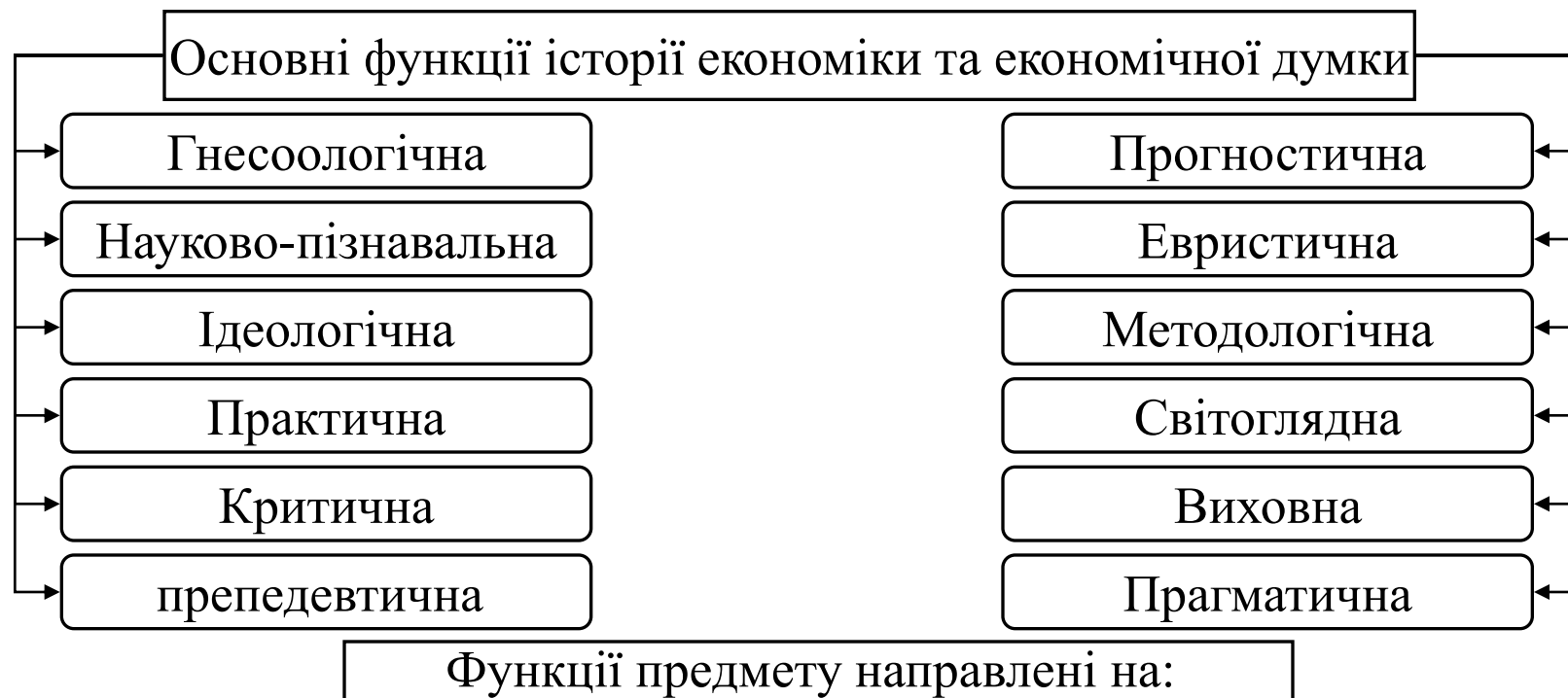
загальнонаукові (універсальні)

- діалектичний
- історичний
- логічний
- індукції і дедукції
- аналіз і синтез
- проблемно-категоріальний
- наукової абстракції
- метод аналогії
- економічне моделювання

спеціальні (специфічні)

- описовий
- конкретно-соціологічний
- статистичний
- графічний
- економічний експеримент

Розвиток і становлення історії економіки та економічної думки як науки супроводжувався формуванням функцій, що розкривають її зміст:

1. дослідження розвитку суспільного виробництва;
2. узагальнення соціально-економічного досвіду;
3. стимулювання розвитку загальноекономічної теорії;
4. гуманітаризацію навчальної дисципліни;
5. інтеграцію економічних знань;
6. підвищення культури економічного мислення.

1.2. Головні завдання курсу «Історія економіки та економічної думки».

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

1. Забезпечити фундаментальну економічну підготовку фахівців з урахуванням передових здобутків історично – економічних дисциплін;
2. Сформувати сучасне економічне мислення та світогляд студентів;
3. Забезпечити засвоєння ними знань і методів історичного аналізу економічних процесів;
4. Поглибити знання з економічної теорії;
5. Оволодіти методами історично - економічного аналізу процесів та явищ економічного життя суспільства.

1.3. Підходи і критерії періодизації в структурі курсу. Основні етапи розвитку

Періодизація - це узагальнена характеристика еволюції господарських систем суспільств, що відбиває якісні зміни у них і перш за все етапи зростання цілісності системи.

Основні підходи до проблеми періодизації

Формаційний

- К.Маркс
- С.Десницький
- Б.Гільдебрант
- У.Ростоу
- Д.Белл

Цивілізаційний

- Данилевський
- П.Сорокін
- А.Тойнбі

Теорія історичного кругообігу

- Дж. Віко
- І.Гердер
- Е.Майєр

Лекція №2

Тема лекції:

Господарство первісного суспільства та його еволюція на ранніх етапах цивілізацій

План лекції

1. Природа та еволюція господарства общинного суспільства.
2. Господарство суспільств ранніх цивілізацій. Типи стародавніх цивілізацій.
3. Виникнення економічної думки та її еволюція на етапі ранніх цивілізацій.

Література

1. Історія економічних учень. Підручник: У 2-х ч./ За ред. В.Д.Базилевича.–К.: Знання,2006.
2. Жид Ш.,Рист Ш., История экономических учений. – М.:Экономика, 1995.
3. Злубко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. – Львів:ЛДУ,1998.
4. Ковальчук В.М., Лазарович М.В., Сарай М.І. Історія економіки та економічної думки: Навч. посібник – К.: Знання,2008

Зміст лекції

Мета теми – розглянути природу та еволюцію розвитку господарської сфери суспільства на етапі ранніх цивілізацій, проаналізувати погляди і думки, в яких знайшли відображення явища і процеси господарського життя месопотамської, давньоєгипетської і крито–мікенської цивілізацій; розглянути їх роль у становленні суспільств Європейської цивілізації.

2.1. Природа та еволюція господарства первісно общинного суспільства

Еволюція історії людства

Період	Характеристика
4 млн. років до н.е.	Австралопітеки – перші людиноподібні істоти які вважаються безпосередніми предками сучасної людини. Розпочали ходити на двох ногах. З'явилися в Африці. В основному займалися збиральництвом, мисливством, рибальством.
2,5- 2 млн. років до н.е.	Номо habilis (людина вміла) перші розумні істоти, які почали виготовляти примітивні знаряддя праці.
1,5 млн. років до н.е.	Номо erectus (пряма людина) або архантропи (найдавніші люди) – були першими, хто використовував вогонь. На території України появилися з півдня Європи близько 800 тис. років до н.е.
150-100 тис. років до н.е.	Неандертальці або давні люди на Україні з'явилися у Криму (печера Киїк-Коба) і належить до палеоантропів
40-30 тис. років до н.е.	Номосapiens (людина розумна) – з'явилася у багатьох регіонах Землі. Із появою неоантропів (нових людей), або кроманьйонців – людей сучасного фізичного типу, завершився процес антропогенезу та розпочалася ера людства

Ознаки первісного суспільства

Низькі темпи розвитку продуктивних сил і
вдосконалення їх

Низькі темпи розвитку суспільства

Колективне привласнення природних ресурсів і
результатів виробництва

Рівномірний розподіл і соціальна рівність

Відсутність приватної власності, експлуатації,
класів і держави

2.2. Господарство суспільств ранніх цивілізацій. Типи стародавніх цивілізацій

Типи господарств первісного суспільства

Привласнююче господарство - форма господарювання за якої все необхідне для життя людина бере в природі у готовому вигляді

Виробничо-відтворююче господарство – форма господарювання за якої все необхідне для свого життя людина виробляє сама

Породжуються і діють:

- Закон власності на продукт своєї праці.
- Закон привласнення, згідно з яким праця першопочатковий спосіб привласнення.

- Закон власності на продукт чужої праці.
- Закон привласнення згідно з яким товарний обіг першопочатковий спосіб привласнення.

Риси господарства:

- збиральництво
- полювання

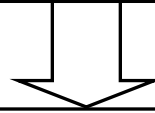
- землеробство
- скотарство

Основні риси господарства первісного суспільства

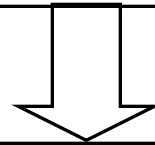
Період	Хронологічні межі	Характерні риси
<u>Кам'яний вік</u> – (палеоліт) Виділяють три етапи палеоліту: - ранній, або нижній - середній, або мустье - пізній, або верхній	3 млн. – 12 тис. років до н.е. Закінчився 150 тис. років до н.е. 150 -35 тис. років до н.е. 35 -12 тис. років до н.е.	Характерні примітивні знаряддя праці, збиральництво, мисливство, рибальство. Господарство носило привласнюючий характер.
<u>Мезоліт</u> (середній кам'яний вік)	11 - 8 тис. років до н.е.	Вдосконалюються знаряддя праці. Були винайдені лук і стріли. З'явився водний транспорт. Приручаються тварини. Виникає землеробство.
<u>Неоліт</u> (новий кам'яний вік)	8 -1 тис. років до н.е.	Утворюються відтворювальні форми господарювання – землеробство, тваринництво, гончарство тощо. З'являється наземний транспорт, віз, сани.
<u>Енеоліт</u> (мідно - кам'яний вік)	4-3 тис. років до н.е.	Формується система обміну на стику держав і в середині країни. Розвиваються ринкові відносини. Використовується тяглова сила.
<u>Мідно – бронзовий вік</u>	3 - 2 тис. років до н.е.	Відтворююче господарство. Розвиток орного землеробства, тваринництва. Посилюється суспільний поділ праці.
<u>Ранній залізний вік</u> Виділяються два етапи: - гальштадський період - Латинський період	1 тис. до н.е. Початок н.е.	Вдосконалюються знаряддя праці і здійснюється перехід від мотики до сохи та плуга. З'являються залізні засоби праці. Розвивається торгівля

Неолітична революція

Терміном “ неолітична революція ” англійський археолог В.Ч. Чайлд визначив зміни які відбулися у житті людей в епоху неоліту – останньої доби Кам'яного віку

Характеризується переходом від привласнюючого господарства до виробничого (відтворюючого) господарства

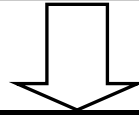

Зміни, що відбулись у господарській сфері

- зростання чисельності населення;
- збільшення розміру людських поселень;
- поглиблення поділу праці;
- соціальна диференціація суспільства;
- вдосконалюються знаряддя праці;
- з'явився водний транспорт.

Господарські форми первісної доби

Община – це найбільш широке та стійке господарське утворення, початкова форма соціальної організації суспільства, властива певною мірою всім докапіталістичним формаціям, визначається традиціями, устоями і впливає на існування і функціонування всіх інших господарських одиниць (племені, роду, сімей, домогосподарства)

Основною функцією общини є діяльність як центру виробничої спільноти, що намагаються провести свій склад, структуру, організованість відповідно до вимог виробництва

Розрізняють роди

Ранньо родова община

- мисливство;
- збиральництво

Пізньо родова община

- скотарі;
- землероби

Етапи ропаду общини

Азіатська

Антична

Германська

Види організації господарств

```
graph TD; A[Види організації господарств] --> B[Великі господарства  
(царські, храмові, вельможні)]; A --> C[Дрібні господарства  
(селянські)]; A --> D[Середні господарства];
```

Великі господарства
(царські, храмові, вельможні)

Дрібні господарства
(селянські)

Середні господарства

2.3. Виникнення економічної думки та її еволюція на етапі ранніх цивілізацій

Економічна думка суспільств ранніх цивілізацій

У III – II тис. років до н.е. економічна думка відображала господарську практику і носила некритичний, у певній мірі нормативний характер

Лекція №3

Тема лекції:

Особливості господарського розвитку та економічної думки періоду формування світових цивілізацій (VIII ст.до н.е. – V ст. н.е.)

План лекції:

1. Основні риси та етапи економічного розвитку і занепаду Стародавньої Греції. Економічна думка Стародавньої Греції.
2. Економічний розвиток та занепад Стародавнього Риму. Економічна думка Стародавнього Риму.
3. Господарство та економічна думка Стародавнього Китаю та Індії.

Література

1. Ковальчук В.М., Лазарович М.В., Сарай М.І. Історія економіки та економічної думки: Навч. посібник – К.: Знання, 2008
2. Історія економічних учень. Підручник: У 2-х ч./ За ред. В.Д.Базилевича.–К.: Знання, 2006.
3. Злубко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. – Львів:ЛДУ, 1998.
4. Жид Ш., Рист Ш., История экономических учений. – М.: Экономика, 1995.

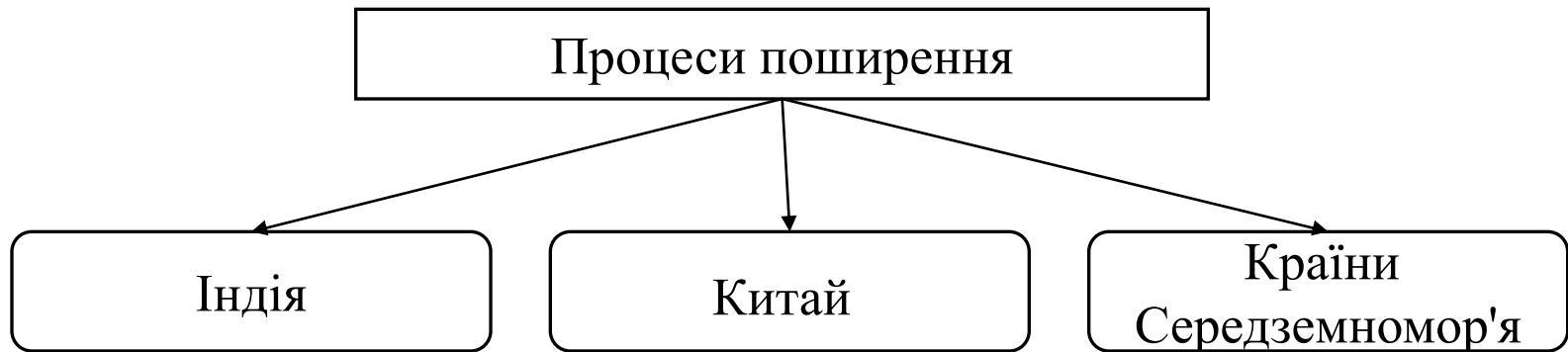
•

Зміст лекції

Мета теми: аналіз основних рис осьового часу (вісь світової історії слід шукати там де виникли передумови розвитку людини і дозволили стати такою, якою вона є сьогодні) і показати його вплив на формування суспільств світових цивілізацій – Сходу і Заходу.

3.1. Основні риси та етапи економічного розвитку і занепаду Стародавньої Греції. Економічна думка Стародавньої Греції

Осьовий час – це період трансформації всієї життєдіяльності людства, який характеризувався принциповими змінами в суспільно-економічній, політичній та етнічній сферах; найважливіша віха в історії розвитку людства яка визначає попередній і подальший напрями розвитку

На думку К. Ясперса людство поділяється на три великі категорії:

- осьові народи;
- народи, що ще не знали суспільного прориву;
- первісні народи

Особливості виробничих відносин рабовласницького періоду формування світових цивілізацій:

- повна приватна власність рабовласника на засоби виробництва і на безпосереднього виробника;
- відкритий насильницький фізичний примус рабів до праці;
- раб не заінтересований у підвищенні продуктивності праці, у збереженні майна і засобів праці;
- поділ суспільства на антагоністичні класи і гостра боротьба між ними;
- повна власність виробника на продукт праці:
 - а) необхідний продукт іде на задоволення потреб рабів;
 - б) додатковий продукт безоплатно привласнюється рабовласником.

Передумови переходу до рабовласницького ладу

Регулярне виробництво додаткового продукту на основі
Поглибленого поділу праці

Поява індивідуального господарства і приватної власності
на засоби виробництва включаючи і землю

Формування майнової нерівності

Розвиток рабовласницького ладу

Основою є рабська праця

Другий великий суспільний поділ праці

На основі поділу праці розвивається товарне
виробництво і товарний обмін

Періоди економічного розвитку Стародавньої Греції

Причини економічного розвитку Греції

- Сприятливі природно-кліматичні умови для хліборобства, садівництва, виноградарства, тваринництва;
- Поклади корисних копалин;
- Вигідне географічне положення (на межі трьох континентів);
- Зручні бухти, що сприяли розвитку ремесел, торгівлі, мореплавства;
- Успадкування матеріальних, духовних, інтелектуальних здібностей.

Види полісів Стародавньої Греції

Аграрний з абсолютним переважанням сільського господарства, слабким розвитком ремесел і торгівлі, товарно-грошових відносин, з великою часткою праці залежних робітників

Торгово-ремісничий, з великою часткою ремесел і торгівлі, товарно-грошових відносин, запровадженням рабської праці у виробництво, з демократичним ладом

Головним економічним принципом поліса була ідея автаркії (самозабезпечення), що виступала економічною основою свободи

Економічна думка стародавньої Греції

знайшла відображення:

Грецький епос:
Гомер “Іліада”,
”Одісея”
Гесіод “Роботи і дні”

Арістотель
“Політика” та
“Нікомахова етика”

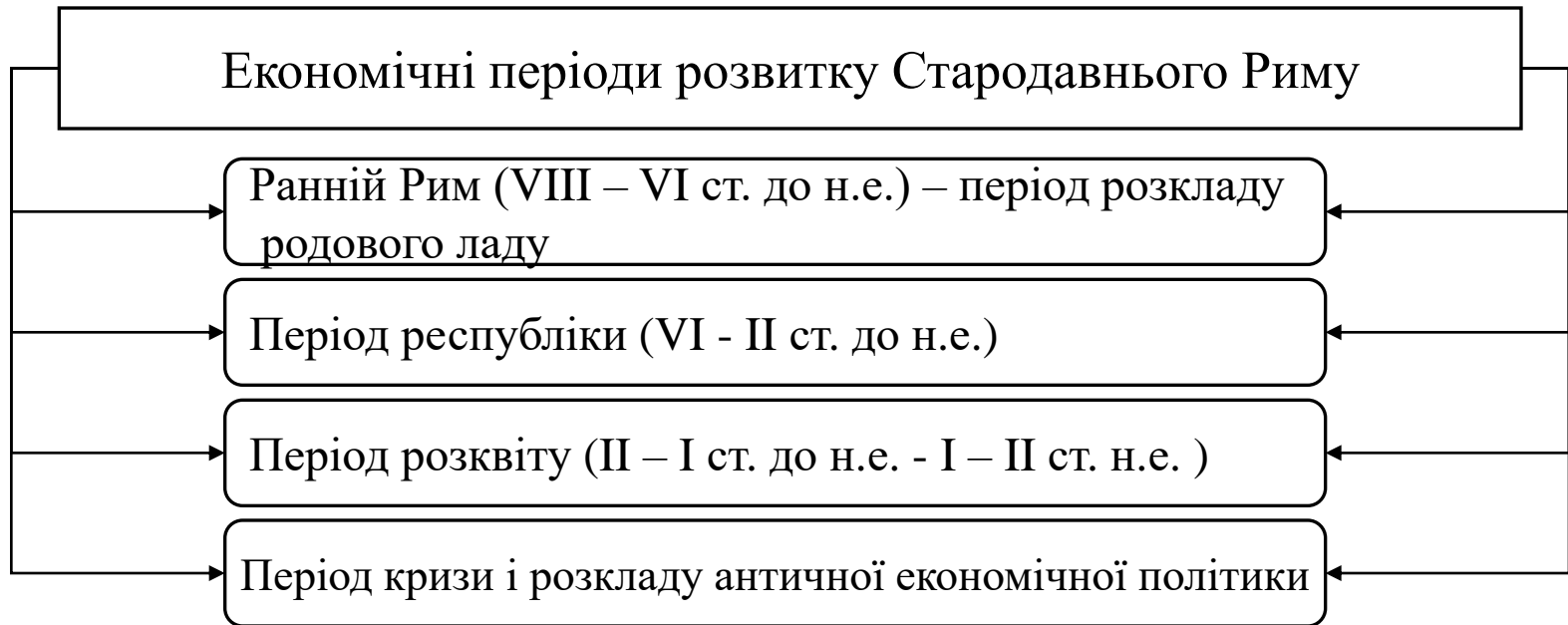
Економічна програма
Перікла

Ксенофонт
“Домострой”

Платон
“Держава” та “Закон”

В центрі уваги старогрецьких мислителів перебували проблеми рабовласництва, які розглядалися, виходячи з соціальної, політичної та економічної ситуації

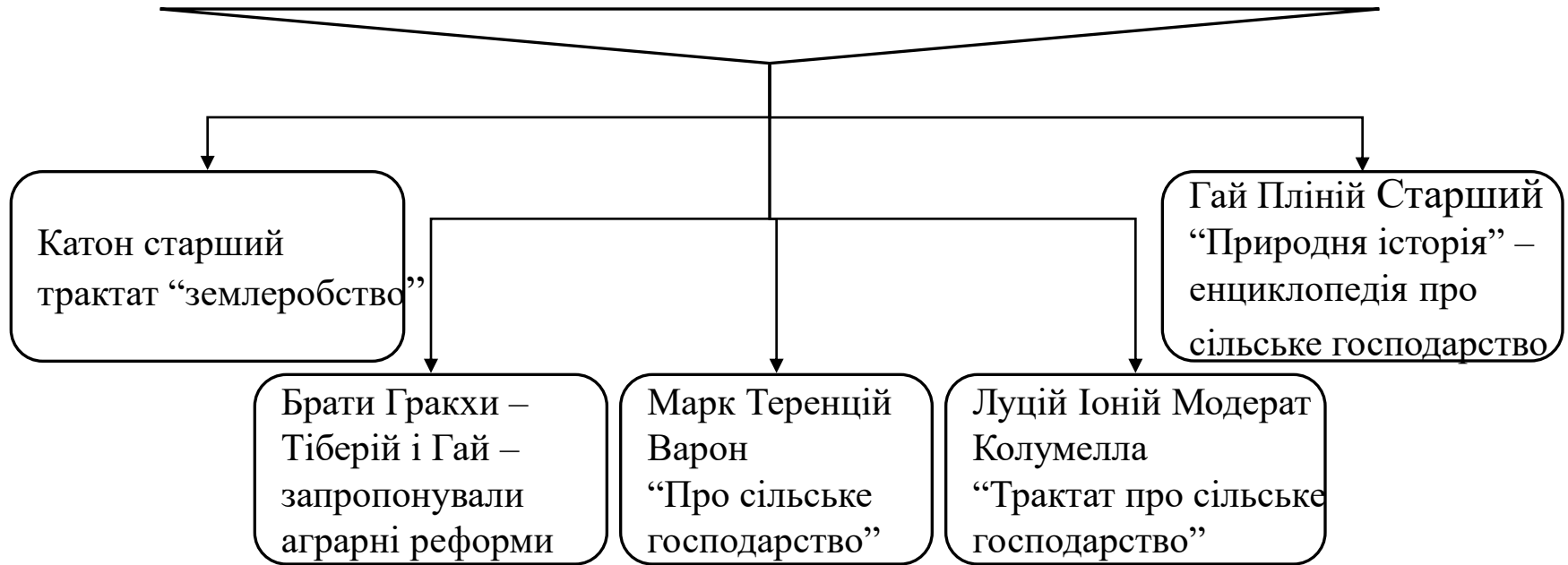
3.2. Економічний розвиток та занепад Стародавнього Риму. Економічна думка Стародавнього Риму

У II – I ст. до н.е. в економіці Стародавнього Риму відбувся перехід від дрібного виробництва до великих господарств рабовласницького типу – латифундій (землеробських господарств) і ергестерій (рабовласницьких ремісничих майстерень)

Економічна думка Стародавнього Риму

знайшла відображення в законах, аграрних проектах, спеціальних творах, які є джерелами з історії економічної думки

У I ст. н.е. у Римській імперії за умов глибокої економічної, політичної й моральної кризи суспільства виникло християнство. Віровчення християнства викладено у Новому Завіті Біблії. Виразником економічних поглядів Раннього християнства був теолог Августин Блаженний. Останньою заслугою Раннього християнства є постановка питань про рівність між людьми.

Розвиток сільського господарства у Стародавньому Римі

Основні причини піднесення:

Широке запровадження рабства

Встановлення ринкових зв'язків між містом і селом

Розвиток товарно-грошових відносин

Перехід від дрібного до великого землеробства (фільварків)

Латифундія – назва великих приватних земельних володінь, маєтків в Стародавньому Римі у II ст. до н.е.

Типи латифундій:

Централізована рабська – управляється з центру і обробляється рабами

Децентралізована з колонами (колон - вільна, вільновідпущена людина або раб, що обробляли ділянки землі)

Змішана коли вся латифундія ділиться на дві частини: одну обробляли раби, а другу дробили на частини і здавали в оренду колонам

3.3 Господарство та економічна думка Стародавнього Китаю та Індії

Економічна думка Стародавньої Індії

Твори ґрунтуються на концепціях трьох цілей життя людини:

- Релігійний обов'язок
- Матеріальна вигода
- Чуттєва любов

“Закони Ману” – збірка релігійних, моральних, політичних та правових вказівок

“Артхашастра” – про вигоду “артха”

“Камасутра” – про кохання

Економічна думка стародавнього Китаю

розвивалась у рамках тогочасних філософських та політичних учень

Провідний напрям –
“конфуціанство”

Конфуцій

Мен - Цзи

Сюнь - Цзи

Школа легістів

Лі Куй

Гунсунь Ян (Шан Ян)

Хай Фей

Школа моїстів

Мо Ді (Мо Цзи)

Даосизм

Лао - Цзи

Економічну думку стародавнього Китаю відображено в колективному трактаті “Гуань цзи”

Господарське життя Північного Причорномор'я

Сільське господарство	Ремесла і промисли	Торгівля
<ul style="list-style-type: none"> • провідна галузь – виробництво зерна; • розвиток садівництва і городництва; • розвиток тваринництва. 	<ul style="list-style-type: none"> • були поширені залізобне, ювелірне, склоробне виробництво, будівельна справа, розвиток кераміки; • розвиток домашніх ремесел; • головні промисли: рибальство, мисливство, солевидобування. 	<ul style="list-style-type: none"> • вели торгівлю з місцевими племенами, Східним Середземномор'ям; • торгівля переважно носила обмінний характер • використовувалися гроші

Головні причини занепаду античних міст – колоній Північного Причорномор'я:

- загальна криза, яка охопила у III ст. н.е. античну цивілізацію і причинила занепад
- посилення натиску варварів (III ст. н.е. – готи, IV ст. н.е. – гуни), які двома хвилями нападали на Північне Причорномор'я

Лекція №4

Тема лекції:

Господарство та економічна думка суспільств Європейської цивілізації в період середньовіччя (V-XV ст.)

План лекції

1. Загальна характеристика розвитку і структура феодального господарства у країнах Західної Європи та України.
2. Розвиток феодального господарства у Західноєвропейських країнах.
3. Розвиток середньовічного міста. Ремесло і торгівля в господарстві феодального суспільства.
4. Економічна думка країн Середньовіччя.

Література

1. Леоненко П.М., Юхименко П.І. Економічна історія: Навч. посібник -К.: Знання - Пресс, 2004.
2. Історія економічних учень. Підручник: У 2-х ч./ За ред. В.Д.Базилевича.–К.: Знання,2006.
3. Жид Ш.,Рист Ш., История экономических учений. – М.:Экономика, 1995.
4. Негиши Такаши. История экономической теории. – М.: АО «Аспект-прогресс», 1995.

Зміст лекції

Мета теми – аналіз шляхів формування основних елементів феодальної системи господарства та висвітлення цих процесів в економічній думці

4.1. Загальна характеристика розвитку і структура феодалного господарства у країнах Західної Європи та України.

Феодалний суспільний спосіб виробництва - економічна система, що базується на феодалній власності на землю з позаекономічним примусом до праці, при домінуванні натурального господарства і ручної праці.

Етапи становлення феодалізму

I етап

Раннє середньовіччя
V-IX ст. - період розвитку (земля концентрується у найвищих станів суспільства, формується заможне суспільство, устанавлюються васально-ленні відносини.)

II етап

Високе середньовіччя
X-XIII ст. – період зрілості (панування доменіальної системи господарювання, формування феодалної ієрархії, значний розвиток ремесел і торгівлі.)

III етап

Пізнє середньовіччя XIV-
XV ст. – період розкладу (утвердження товарно-грошових відносин, зникнення доменіального господарства, активний процес звільнення селян, розмивання феодалної ієрархії, поява елементів раннього капіталізму.)

**Розвиток
феодалізму
йшов
трьома
шляхами**

```
graph TD; A((Розвиток феодалізму йшов трьома шляхами)) --> B(1. Як результат синтезу протофеодальних елементів пізньоантичного та варварського суспільства (Північно-Східна Галлія, ряд південнослов'янських народів.)); A --> C(2. Безсинтезний шлях генезису феодалізму, який проходив без греко-римського і варварського синтезу або з дуже слабким його елементом (Англія, Скандинавія, Південна Шотландія, Німеччина, Русь, Польща, Чехія)); A --> D(3. Складався на основі синтезу пізньоантичного суспільства з феодальними відносинами, які сформувалися у варварському суспільстві з явною перевагою античних початків (Візантія, Південна Галлія, країни Середньо-азіатського регіону.);
```

1. Як результат синтезу протофеодальних елементів пізньоантичного та варварського суспільства (Північно-Східна Галлія, ряд південнослов'янських народів.)

2. Безсинтезний шлях генезису феодалізму, який проходив без греко-римського і варварського синтезу або з дуже слабким його елементом (Англія, Скандинавія, Південна Шотландія, Німеччина, Русь, Польща, Чехія)

3. Складався на основі синтезу пізньоантичного суспільства з феодальними відносинами, які сформувалися у варварському суспільстві з явною перевагою античних початків (Візантія, Південна Галлія, країни Середньо-азіатського регіону.)

Феодальні виробничі відносини

Основою феодального способу виробництва була велика земельна власність, яка знаходилася в руках феодалів

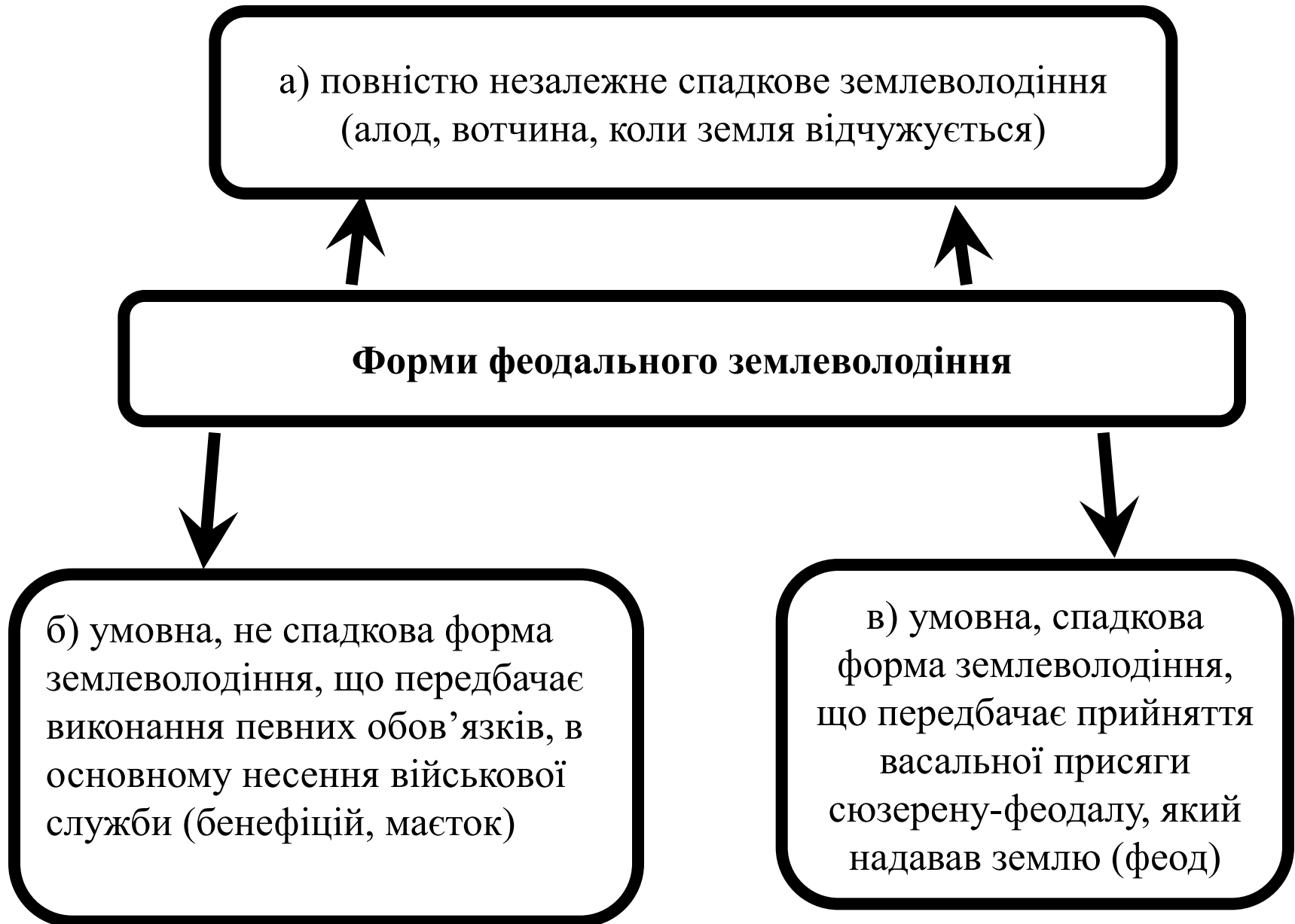
Феодальні виробничі відносини – це відносини експлуатації селян феодалами

1. Повна власність на землю і часткова на селян.
2. Використання економічних і позаекономічних методів примусу до праці.
3. Поділ суспільства на антагоністичні класи і боротьба між ними.
4. Привласнення додаткового і частини необхідного продукту.
5. Домінування натурального господарства.

Феодальну економіку характеризують такі ознаки:

- Панування великої земельної власності, яка знаходилась у руках феодалів
- Поєднання феодальної власності з дрібним індивідуальним господарством безпосередньо виробників-селян, що часто мали у приватній власності основні засоби виробництва
- Своєрідний статус селян, які були не власниками землі, а її держателями на різних умовах, аж до права спадкового користування
- Різні форми й ступені позаекономічного примусу селян, особиста і поземельна залежність, сурова підлеглість владі феодала, станова неповноправність селянства
- Переважання аграрного сектору над торговим і промисловим
- Панування натурального господарства
- Низький у цілому рівень розвитку техніки та знань, рутинне виробництво, що надавало особливого значення індивідуальним виробничим навикам

4.2. Розвиток феодального господарства у Західноєвропейських країнах.

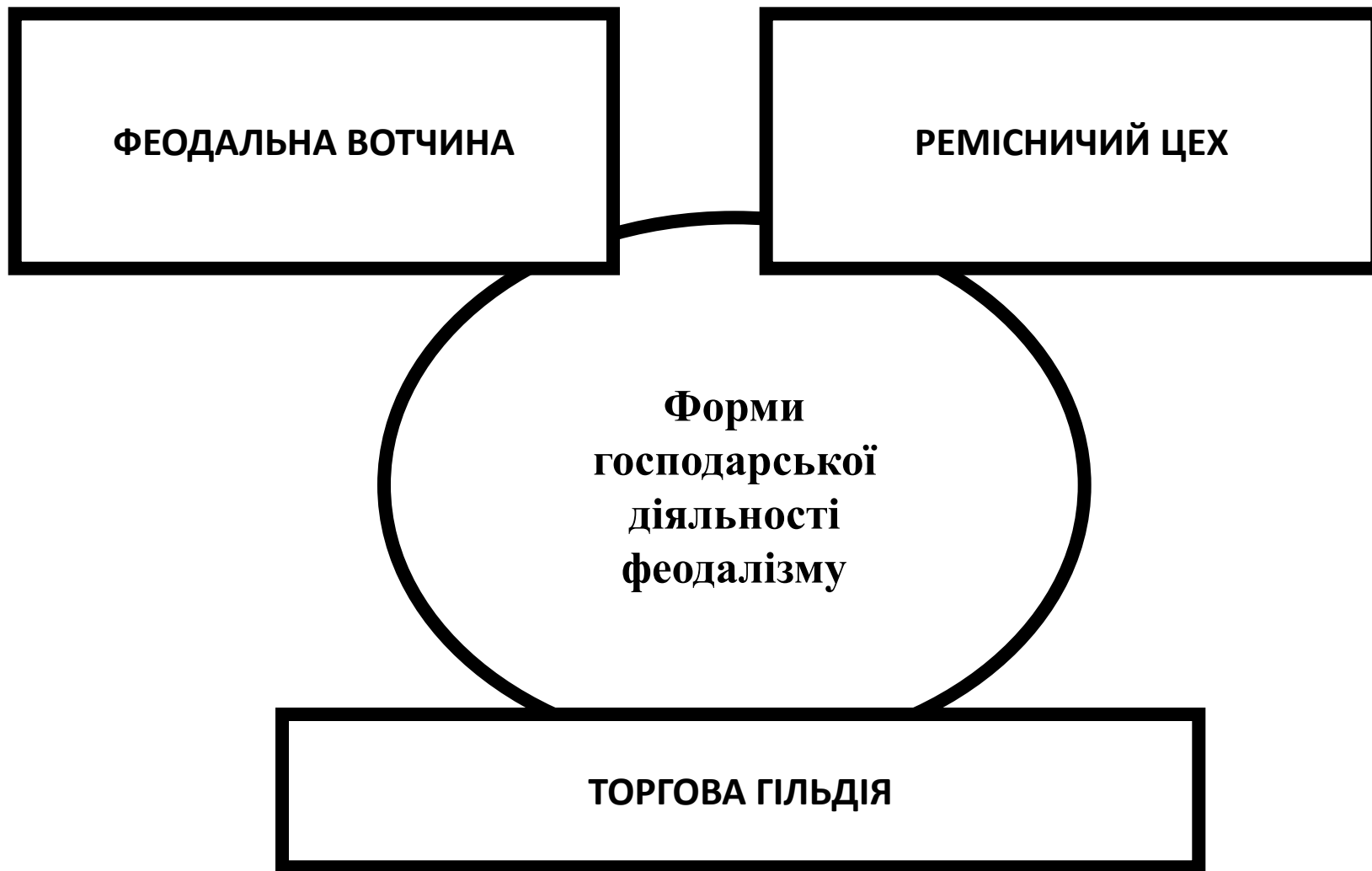

Феодальна земельна рента – це частина додаткового продукту залежних селян, яку безкоштовно, безеквівалентно привласнює землевласник; є економічною формою реалізації власності феодала на землю, засобом позаекономічного примусу

Форми земельної ренти

1. Відробіткова (панщина) – найбільш архаїчна і найменш ефективна форма, передбачає особисту залежність селянина від власника землі
2. Продуктова (натуральний оброк) – заснована на перерозподілі натурального продукту
3. Грошова (грошовий оброк) – найбільш прогресивна форма, що допускає відносно слабку особисту залежність, заснована на перерозподілі доходу

4.3. Розвиток середньовічного міста. Ремесло і торгівля в господарстві феодального суспільства.

Основною організаційною формою ремесла були цехи

ФУНКЦІЇ ЦЕХІВ

```
graph TD; A[ФУНКЦІЇ ЦЕХІВ] --> B(Утверджували монополію майстрів на даний вид ремесла); A --> C(Встановлювали контроль над виробництвом і продажем ремісничих виробів); A --> D(Регулювали відносини майстрів із підмайстрами та учнями);
```

Утверджували
монополію
майстрів на
даний вид
ремесла

Встановлювали
контроль над
виробництвом і
продажем
ремісничих
виробів

Регулювали
відносини
майстрів із
підмайстрами
и та учнями

Цех – об'єднання ремісників однієї чи ряду професій у межах міста у спілку

4.4. Економічна думка країн Середньовіччя

Економічне вчення епохи феодалізму

Економічна думка
середньовічного Сходу

Економічна думка
Китаю – Лі Гоу

Соціально-економічні
ідеї Корану
("Читання",
економічні концепції
мусульман)

Економічні погляди Ібн
Хальдуна. Виділив три
етапи розвитку
суспільства: "дикість",
"сільський", "міський"

Економічна думка
Західної Європи

Економічні пам'ятки
франкської держави:
"Салічна правда",
"Капітулярій про
вілли"

Каноністи і Тома
Аквінський - виділили
два фактори
виробництва – землю і
працю; "справедливу
ціну"

Єресі і Реформації (М.
Лютер, Ж. Кальвін, Т.
Мюнцер)

Економічна думка
Київської Русі

"Руська правда"
("Правда Ярослава",
"Правда
Ярославовичів", "Статут
Володимира
Мономаха")

Іоанн "Ізборник
Святослава", Нестор
"Повість временних
літ", В.Мономах
"Повчання дітям",
"Слово о полку
Ігоревім"

Литовський статут
"Устава на волоки"

Лекція №5

Тема лекції:

Формування передумов ринкової економіки у країнах Європейської цивілізації (XVI – перша половина XVII ст.)

План лекції

1. Передумови і наслідки Великих географічних відкриттів.
2. Основні чинники становлення індустріального суспільства, головні риси перехідного періоду від феодалізму до капіталізму. Мануфактури.
3. Сутність первісного нагромадження ринку, капіталу і основні методи.

Література

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.
Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
2. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
3. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.

Зміст лекції

Мета теми – показати специфіку розвитку господарської сфери суспільств Європейської цивілізації в умовах розкладу феодальних відносин та формування передумов становлення капіталістичного ринкового господарства, централізованих імперій і впливу на них цивілізаційних факторів.

5.1. Передумови і наслідки Великих географічних відкриттів

ВЕЛИКІ ГЕОГРАФІЧНІ ВІДКРИТТЯ

ДВА ПЕРІОДИ

1. ІСПАНО-ПОРТУГАЛЬСЬКИЙ (КІНЕЦЬ XV – СЕРЕДИНА XVI СТ.)

2. РОСІЙСЬКО-ГОЛАНДСЬКИЙ (КІНЕЦЬ XVI – СЕРЕДИНА XVII СТ.)

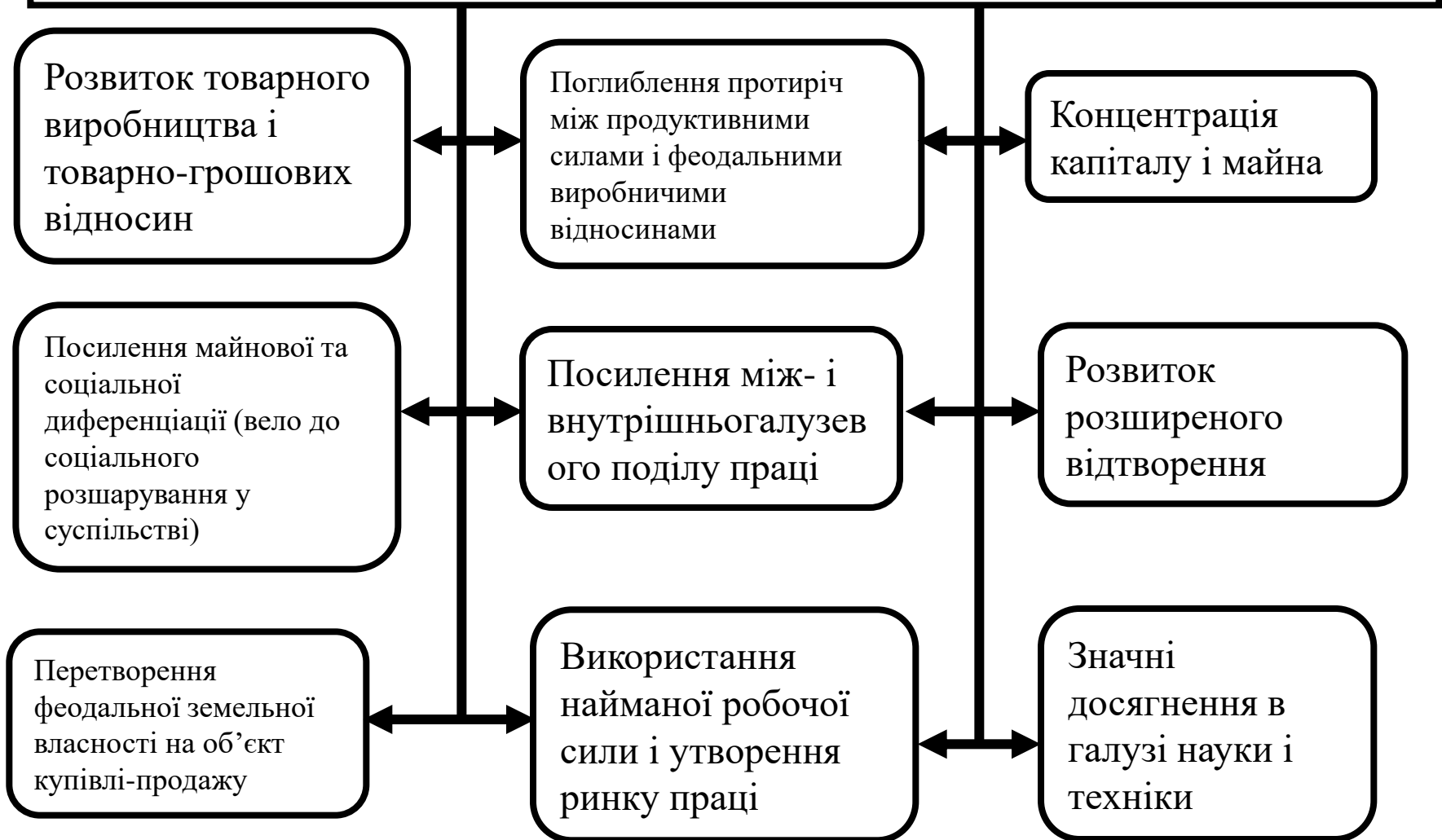
НАСЛІДКИ

1. Почала складатися колоніальна система, яка прискорила виникнення у Західній Європі капіталістичного виробництва.
2. Торгові шляхи пов'язали країни Європи, Африки, Азії, Америки, Австралії і сприяли формуванню світового ринку.
3. Відбулася революція цін, зумовлена ввезенням із Америки в Європу великої кількості золота і срібла.
4. Революція цін сприяла зміцненню позицій міської і сільської буржуазії, підвищенню її доходів і збільшенню чисельності мануфактурних робітників.
5. Центр економічного життя перемістився із середземноморських країн у держави на берегах Атлантичного океану.
6. Посилення нових тенденцій в економічній політиці Європейського абсолютизму

5.2. Основні чинники становлення індустріального суспільства, головні риси перехідного періоду від феодалізму до капіталізму. Мануфактури.

РОЗЛАД ФЕОДАЛІЗМУ

ПРОЦЕСИ ЩО ВПЛИНУЛИ

- Це період первісного нагромадження капіталу (підготовка основних передумов для розвитку капіталізму)

***ГОЛОВНІ РИСИ
ПЕРЕХІДНОГО
ПЕРІОДУ ВІД
ФЕОДАЛІЗМУ ДО
КАПІТАЛІЗМУ***

- Це період домінування у промисловості мануфактурного виробництва

- У цей період характерним є домінування феодального устрою і феодальних відносин

**Основні умови,
необхідні для
широкомасштабного і
ефективного
впровадження
капіталізму**

- Наявність великої кількості юридично вільних осіб не маючих засобів виробництва і засобів існування;

- Накопичення великих грошових коштів, необхідних для створення підприємств;

- Створення буржуазних форм приватної земельної власності;

- Перетворення феодалльної земельної ренти в капіталістичну;

- Зростання товарності і розвиток товарно-грошових відносин.

**Класичний шлях розвитку капіталістичного способу
виробництва**

**в основному характерний для країн
Західної Європи (Англія, Голандія)**

Первісне нагромадження капіталу

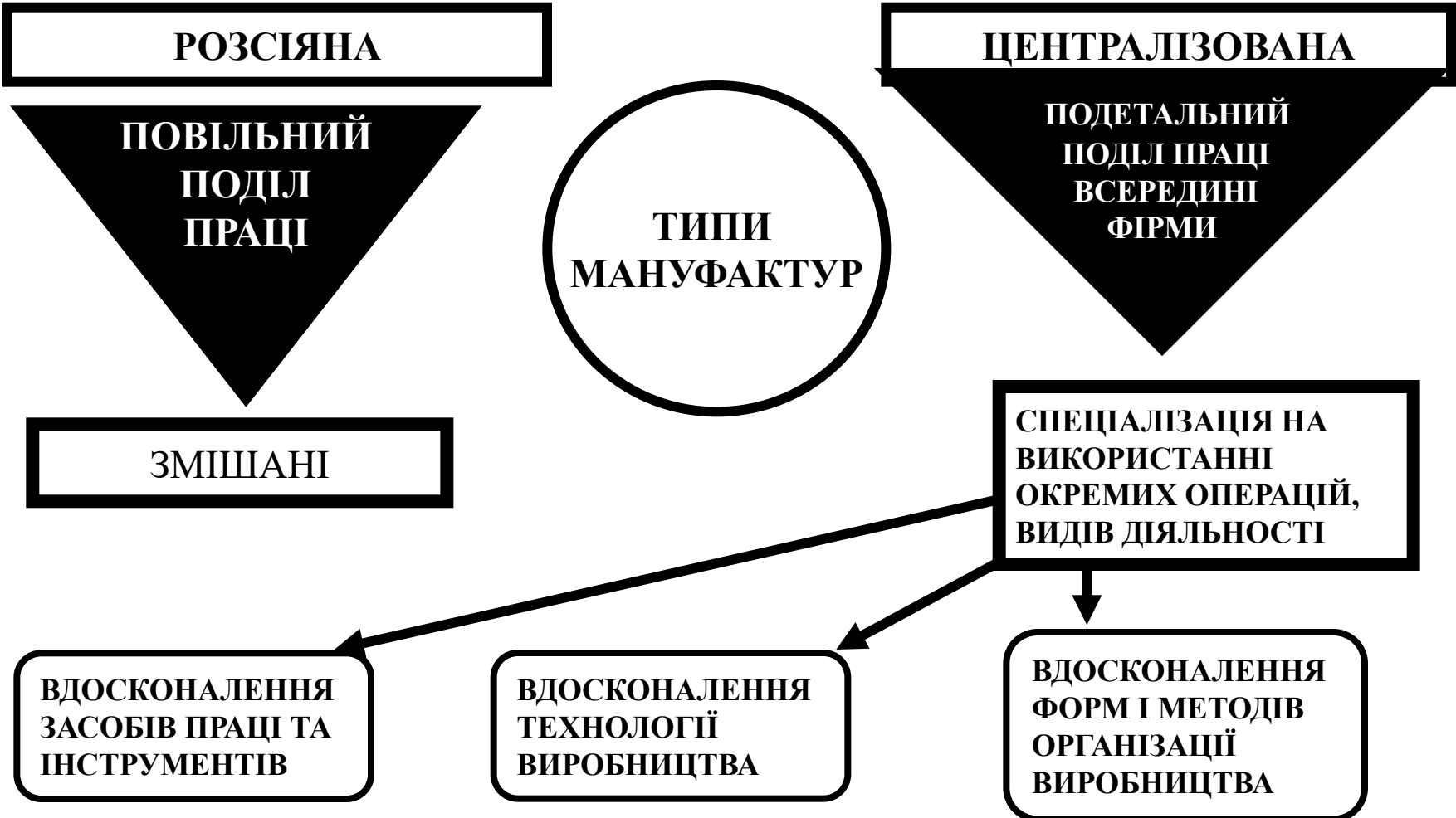
Проста кооперація

Мануфактурне виробництво

Капіталістична фабрика

МАНУФАКТУРА – ВЕДУЧА ФОРМА КАПІТЛІСТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Мануфактура – це підприємство, засноване на приватній власності та засоби виробництва, на ремісничій техніці, більш високій організації і поділі праці, вільнонайманій робочій силі.

5.3. Сутність первісного нагромадження ринку, капіталу і основні методи.

Первісне нагромадження капіталу – це історичний процес відокремлення дрібного товаровиробника від засобів виробництва, примусове залишення його приватної власності і перетворення у незалежних продавців своєї робочої сили.

СУТНІСТЬ

- Юридичне звільнення особистості кріпака від кріпосної залежності і ремісника від цехових статутів і примусів

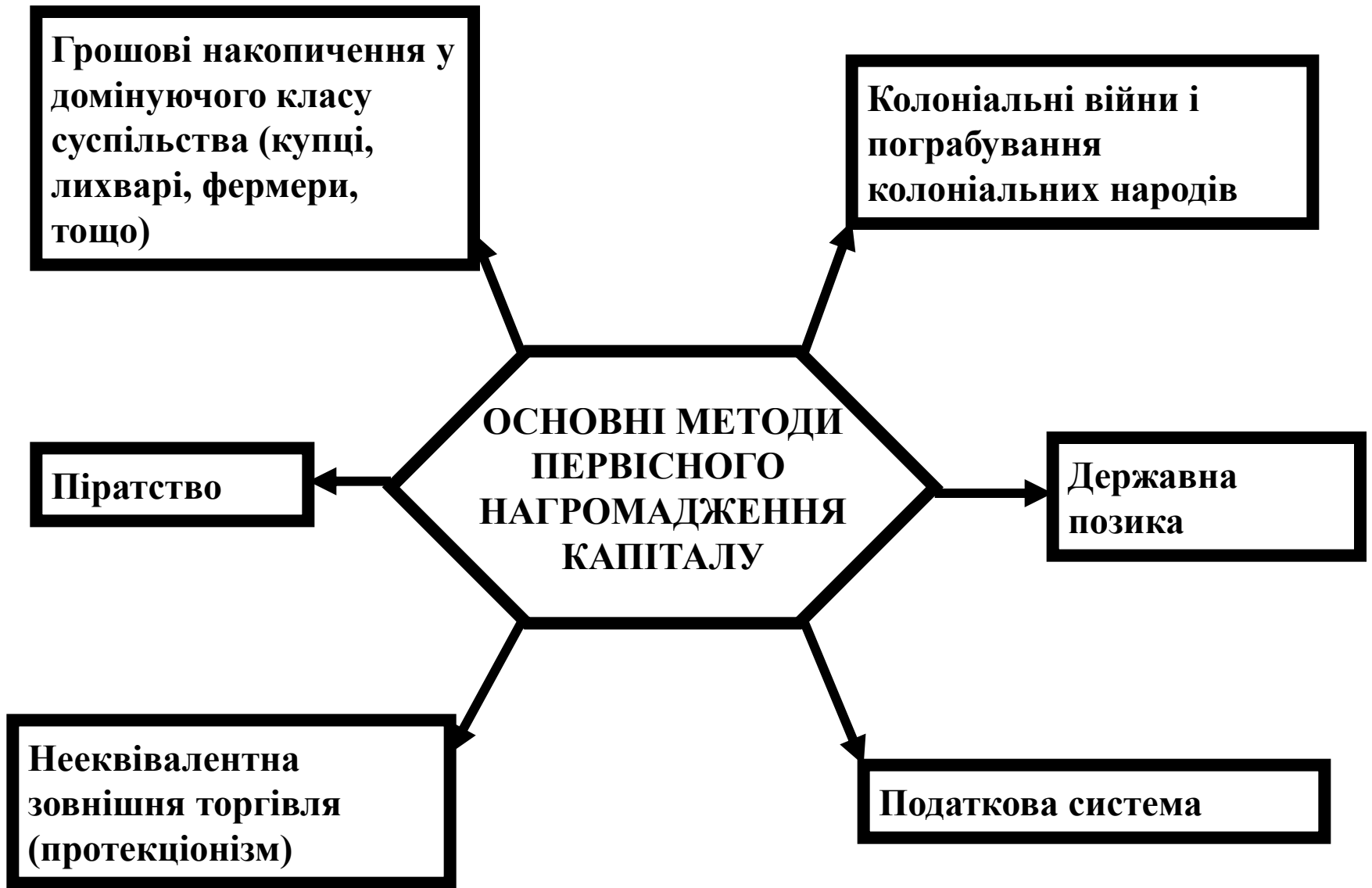
ПЕРВІСНОГО

- Примусове відокремлення безпосередніх виробництв від засобів виробництва і перетворення їх у найману робочу силу

НАГРОМАДЖЕННЯ

КАПІТАЛУ

- Концентрація в руках небагатьох окремих осіб засобів виробництва і грошових коштів та перетворення їх у капітал

Меркантилізм (торгівля, торговець) як економічну політику епохи первісного нагромадження капіталу породив капіталізм, що розвивався у надрах феодалізму і сприяв формуванню та розвитку ринкової економіки

Передумови виникнення меркантилізму

- поступове витіснення натурального господарства товарним, розвиток товарного обігу, розширення торговельних зв'язків

- інтенсивний розвиток міжнародної торгівлі, виникнення світового ринку, започаткованого великими географічними відкриттями XV-XVI ст.

- ліквідація політичної роздробленості у західноєвропейських країнах, виникнення централізованих держав, виникнення перших імперій

- поглиблення суспільного поділу праці, розвиток мануфактур, створення великих підприємств, що випускають експортну продукцію

- розширення сфери діяльності та поширення ролі торговельного капіталу, поява купецьких монопольних об'єднань (пули, рінги)

- розвиток науки, посилення її прикладного значення

- Ліквідація ідеологічної монополії релігійного впливу і мислення

ЕТАПИ РОЗВИТКУ МЕРКАНТИЛІЗМУ

Ранній меркантилізм - *N* – середина *XVI* ст.

Пізній (розвинутий, зрілий) меркантилізм – мануфактурна система – кінець *XVI-XVII* ст.

Система монетариських економічних поглядів, яка ґрунтується на теорії грошового балансу (держава регулює грошовий обіг і зовнішню торгівлю)

Період активного торгового балансу (основні положення):

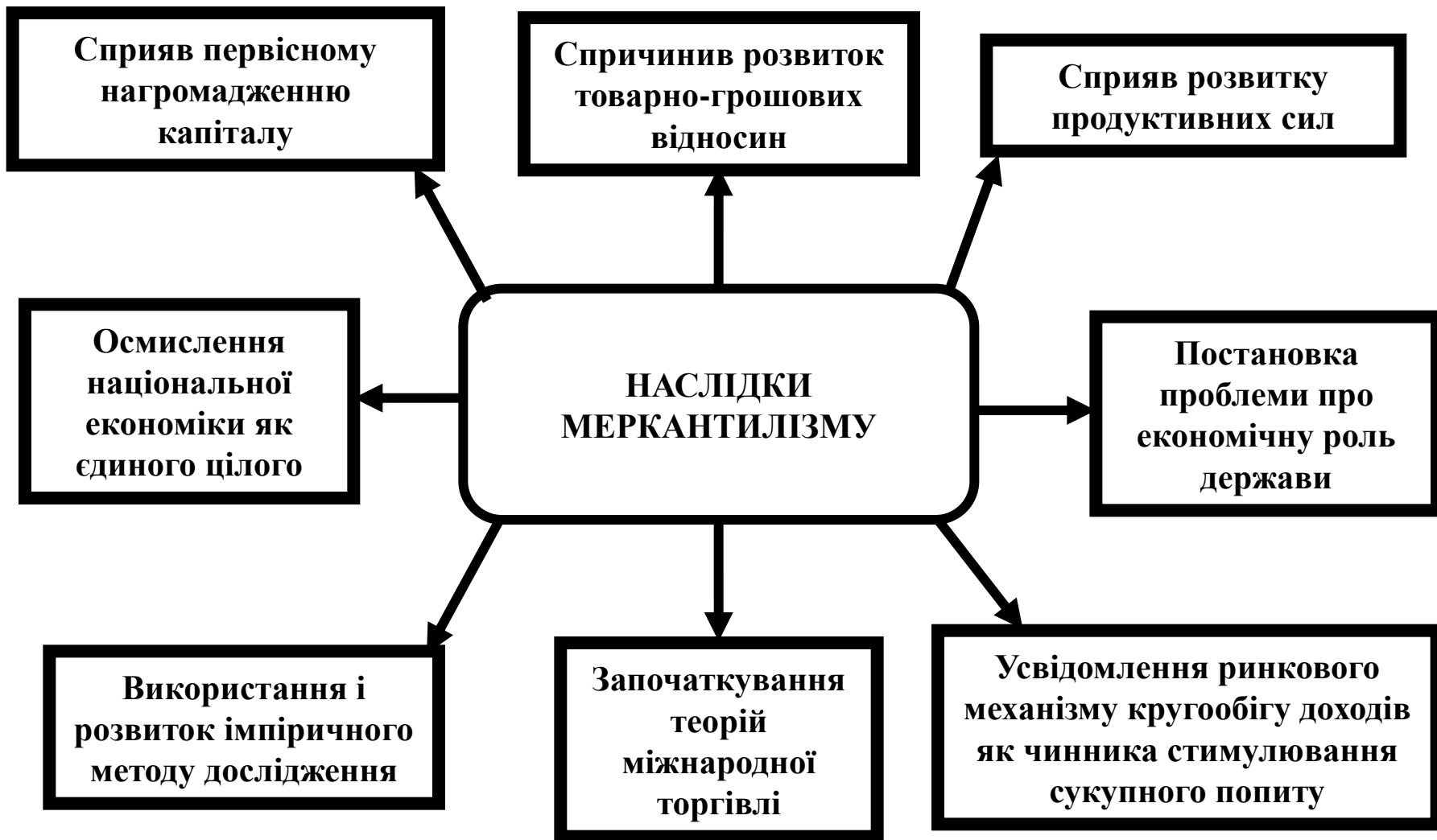
- Джерелом багатства є прибуток від зовнішньої торгівлі
- Держава збагачується тим більше, чим більше товарний експорт переважає імпорт товарів
- Головним засобом збільшення активного торгового балансу країни визнаються торгівля, розвиток експортних галузей
- Недоцільними визнаються заборона вивезення грошей за кордон і обмеження імпорту іноземних товарів

ОСНОВНІ ПРЕДСТАВНИКИ

Г.Скоруфері, Б.Даванцатті,
В.Стаффорд, Х.Маріанга

Т.Мен, А.Монкретьєн, Ж.-Б.Кольбер,
А.Серра, А.Дженовезі

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МЕРКАНТИЛІЗМУ

Лекція №6

Тема лекції:

**Розвиток ринкового господарства у період становлення національних держав
(друга половина XVII - середина XIX ст.)**

План лекції

1. Економічний розвиток провідних країн світу наприкінці XVIII початку XIX століття. Промисловий переворот.
2. Економічні вчення епохи капіталізму. Класична школа політичної економії.
3. Формування марксистського економічного вчення про генезис капіталістичного господарства та оцінка даного вчення у сучасній економічній літературі.

Література

1. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
2. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.
4. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.

Зміст лекції

Мета теми – з'ясування загальних закономірностей і особливостей формування ринкового господарства у різних державах Європейської цивілізації та їх відображення в економічній думці.

6.1.Економічний розвиток провідних країн світу наприкінці XVII початку XIX століття. Промисловий переворот.

Основні риси економічної системи (на початку XIX ст.)

1. Велика чисельність виробників і продавців на національному ринку й у кожній галузі
2. Практична однорідність товарів (асортимент відносно обмежений, споживчі товари досить прості, конкуренція має переважно ціновий характер
3. Бар'єри входу в значну частину галузей досить низькі, що сприяє приливу капіталу у високоприбуткові види бізнесу й вирівнюванню норми прибутку, посиленню конкуренції і зниженню цін
4. Законодавчі обмеження дуже незначні
5. Комерційна інформація поширюється повільно і досить рівномірно
6. Роль держави обмежується переважно військовою

Промисловий переворот – перехід від заснованого на ручній праці ремісничо-мануфактурного до великого машинного фабрично-заводського виробництва, перехід капіталістичного способу виробництва на нову матеріальну основу, який супроводжується змінами у суспільних відносинах, продуктивних силах і завершується формуванням двох протиборствуючих класів – буржуазії і пролетаріату.

Закономірності промислового перевороту

ЗАГАЛЬНІ

- докорінні зміни у економічних відносинах
- перехід від аграрно-орієнтованої економіки до економіки нового типу, в якій промисловість займає панівне становище
- домінуючими стають галузі групи “А” (випуск засобів виробництва)
- трансформувалась система організації праці і найму робочої сили
- почався швидкий розвиток міст
- модифікувалась соціальна структура суспільства

СПЕЦИФІЧНІ

В залежності від країни

Англія	Франція
-буржуазна революція	-буржуазна революція
-накопичення капіталу	-грабіжницька політика банків
-відміна кріпосного права	-сільське господарство залишилось домінуючою галуззю
-іноземна конкуренція	-орієнтація на випуск предметів розкошу
-технічні винаходи	
-розвиток внутрішньої і зовнішньої торгівлі	
-зміни у розвитку сільського господарства	-переваги дрібного виробництва
-розвиток науки	-залишились абсолютиські порядки

6. 2.Економічні вчення епохи капіталізму. Класична школа політичної економії.

Економічне вчення епохи капіталізму

XVI – початок XIX ст. – період розвитку феодалізму і генезис капіталізму

Економічна думка зазнає змін,
утворюються різні течії, школи, здійснюється
еволюція поглядів

ПРИЧИНИ

1. Відбулись географічні відкриття
2. Появились нові ринки збуту
3. Вдосконалюється і підсилюється товарний обмін
4. Розширюється зовнішня торгівля за межі Європи
5. Здійснюється первісне нагромадження капіталу за рахунок пограбованих колоній
6. Відбуваються внутрішні економічні процеси:
 - а) промисловий переворот (Англія, Франція)
 - б) розвиток продуктивних сил у Західній Європі
 - в) становлення нових капіталістичних відносин

**Основні економічні школи епохи капіталізму
(XVI – перша половина XIXст.) та їх представники**

Фізіократи

Ф.Кене, А.Тюрго

Утопічний соціалізм

Т.Мор, Т.Компанелла,
Дж.Вінстенлі, А.Сен-Сімон,
Ш.Фурьє, Р.Оуен

Класична школа
політичної економії

В.Петті, П.Буагільбер, Р.Кантільйон,
Дж.Юм, А.Сміт, Ж.-Б.Сей,
Т.Мальтус, Д.Рікардо, Ж. Сісмонді

Марксизм

К.Маркс, Ф.Енгельс,
В.І.Ленін

Історична школа

І.Кант, Ф.Ліст, В.Рошер, Б.Гільдебрант,
К.Кніс, Г.Шмоллер, К.Бюхер,
Л.Брентано, В.Зомбарт, М.Вебер,
Р.Штаммлер, Р.Штольцман

Етапи розвитку класичної школи політичної економії

I етап	<p>- етап зародження (кінець XVII – друга половина XVIII ст.) Характеризується розширенням ринкових відносин, розвінчуванням ідей меркантилізму, розробкою “трудої теорії вартості” – В. Петті, П.Буагільбер, Ф.Кене, А.Тюрго</p>
II етап	<p>- остання третина XVIII ст. Пов’язаний з А.Смітом, його “економічною людиною“, “невидимою рукою ринку”, заробітною платою, властивостями товару, продуктивною і непродуктивною працею</p>
III етап	<p>- перша половина XIX ст., у багатьох країнах світу завершився промисловий переворот. Основними теоретичними розробками були ринкові відносини, проблематика рівноваги між попитом і пропозицією, реалізація сукупного суспільного продукту, тенденцією норми прибутку до пониження, теорією порівняльних витрат виробництва, земельної ренти, суспільне відтворення (Д.Пікардо, Ж.-Б.Сей, Ф.Бастіа, Т.Мальтус, Г.Кері)</p>
IV етап	<p>- друга половина XIX ст.- узагальнення кращих досягнень класичної школи політичної економії (Дж. Мілль, К.Маркс)</p>

Зародження і загальна характеристика класичної школи політичної економії

Фізіократи

“фізіо” – природа, “кратос” - влада

Фізіократи перенесли розслідування про походження додаткового продукту із сфери обігу у сферу виробництва – сільське господарство

Обмеженість поглядів відображалась у тому, що тільки землеробство вони оцінювали як продуктивну сферу. Промисловість розглядалась як “безплідна” галузь

Визнали дію об’єктивних законів не тільки у природі, але і в суспільстві. Це означає розвиток економіки на основі вільної конкуренції, стихійної гри ринкових цін

Класична школа політичної економії

“класична” – взірцева наука

Вивчення сфери виробництва, а не сфери обміну, зробили спробу проникнути в сутність досліджених явищ

Поклали початок “трудої теорії вартості”, хотіли вивчити механізм її утворення. Визначили, що вартість товару визначається працею, необхідною для його виробництва, вважали джерелом доходів експлуатацію найманих робітників

Розробили системний погляд на економіку і формування цілісного уявлення про її структуру, виступили проповідниками об’єктивного і неупередженого економічного дослідження, розкрили внутрішні закономірності капіталістичного виробництва, виступили за обмеженість втручання держави в економіку

6.3. Формування марксистського економічного вчення про генезис капіталістичного господарства та оцінка даного вчення у сучасній економічній літературі.

Марксистська економічна теорія

Передумови виникнення теорії

1. Економічні:

- а) кінець промислового перевороту;
- б) швидкий розвиток капіталістичних виробничих відносин

2. Політичні:

- а) робітничий рух відокремився від буржуазно-демократичного;
- б) загострились класові протиріччя;
- в) почалась політична боротьба і потрібна була передова політична теорія

3. Теоретичні:

- а) німецька філософія;
- б) англійська політична економія;
- в) французький утопічний соціалізм

4. Наукові:

- а) закон збереження і перетворення енергії;
- б) вчення про кліткову будову організмів;
- в) еволюційне учення Дарвіна

Значення теорії

1. Основу розвитку суспільства складає матеріальне виробництво. Праця знаходиться в основі економічних відносин.
2. Спираючись на кращі досягнення класичної політичної економії, використовуючи метод матеріалістичної діалектики, дано глибокий аналіз капіталістичного суспільства.
3. Створено струнке учення про капіталізм, дано глибокий аналіз дії економічних законів, ринкових механізмів.
4. Завершена розробка трудової теорії вартості, яка давала ключ до розуміння ринкових відносин і сутності всієї економічної науки (відтворення, нагромадження і утворення додаткової вартості, обіг капіталу, конкуренція, безробіття, види капіталу, границі робочого дня, тощо)
5. Наука політична економія не може обмежитись тільки вивченням капіталістичного способу виробництва, необхідно створювати політекономію у широкому смислі слова, тобто систему знань про всі відомі історії способи виробництва.

Сучасні погляди на марксизм

1. Праці К. Маркса – надбання загальнолюдської культури, всієї сучасної цивілізації
2. Багато західноєвропейських і американських економістів (П. Самуельсон, Дж. Гелбрейт) говорять про те, що К. Маркс дійсно великий вчений, але його вклад у економічну теорію повинен оцінюватись з позиції “свого часу”, з позиції суспільства, у якому він жив, з позиції капіталізму і ранньої промислової революції.
3. Теорія К. Маркса, пише Б. Мезліш, обґрунтовує характер експлуатації робочих Англії середини XIX ст. Вона звернена до робітничого класу, якого у інших умовах немає. К. Маркс може бути названий останнім із великих економістів класичної школи.
4. Американський вчений У. Адамсон пише: “Марксизм перш за все зберігає цінність у тому, що вчить способу аналізу соціально-економічної і політичної реальності”.

Лекція №7

Тема лекції:

Ринкове господарство країн Європейської цивілізації у період монополістичної конкуренції (друга половина XIX – початок XX ст.)

План лекції

1. Розвиток світового господарства і економічного суспільства у другій половині XIX на початку XX століття. Перехід до державного монополістичного капіталізму, імпералізму і його основні ознаки.
2. Сформування неокласичної традиції у західній політичній економіці у другій половині XIX на початку XXст.
3. Передумови виникнення і загальна характеристика маржиналізму.

Література

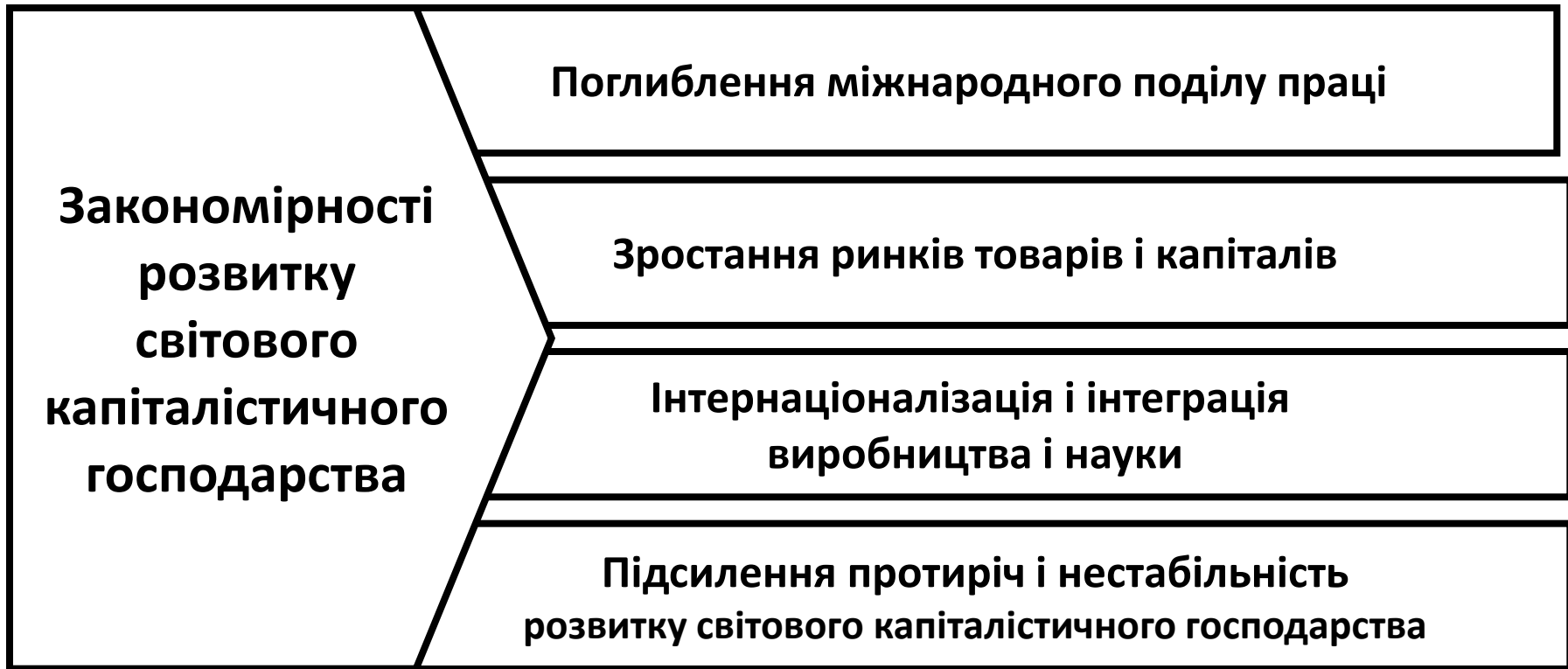
1. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
2. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.
3. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.

Зміст лекції

Мета теми – розглянути зміни, що відбулися у ринковій системі господарства країн Європейської цивілізації у період монополістичної конкуренції, з'ясувати особливості цього розвитку в окремих країнах під дією різних факторів та проаналізувати, як цей розвиток вплинув на формування нових напрямків монополістичної думки.

7.1.Розвиток світового господарства і економічного суспільства у другій половині ХІХ на початку ХХ ст. Перехід до державного монополістичного капіталізму, імпералізму і його основні ознаки

Основні напрямки розвитку світового капіталістичного господарства

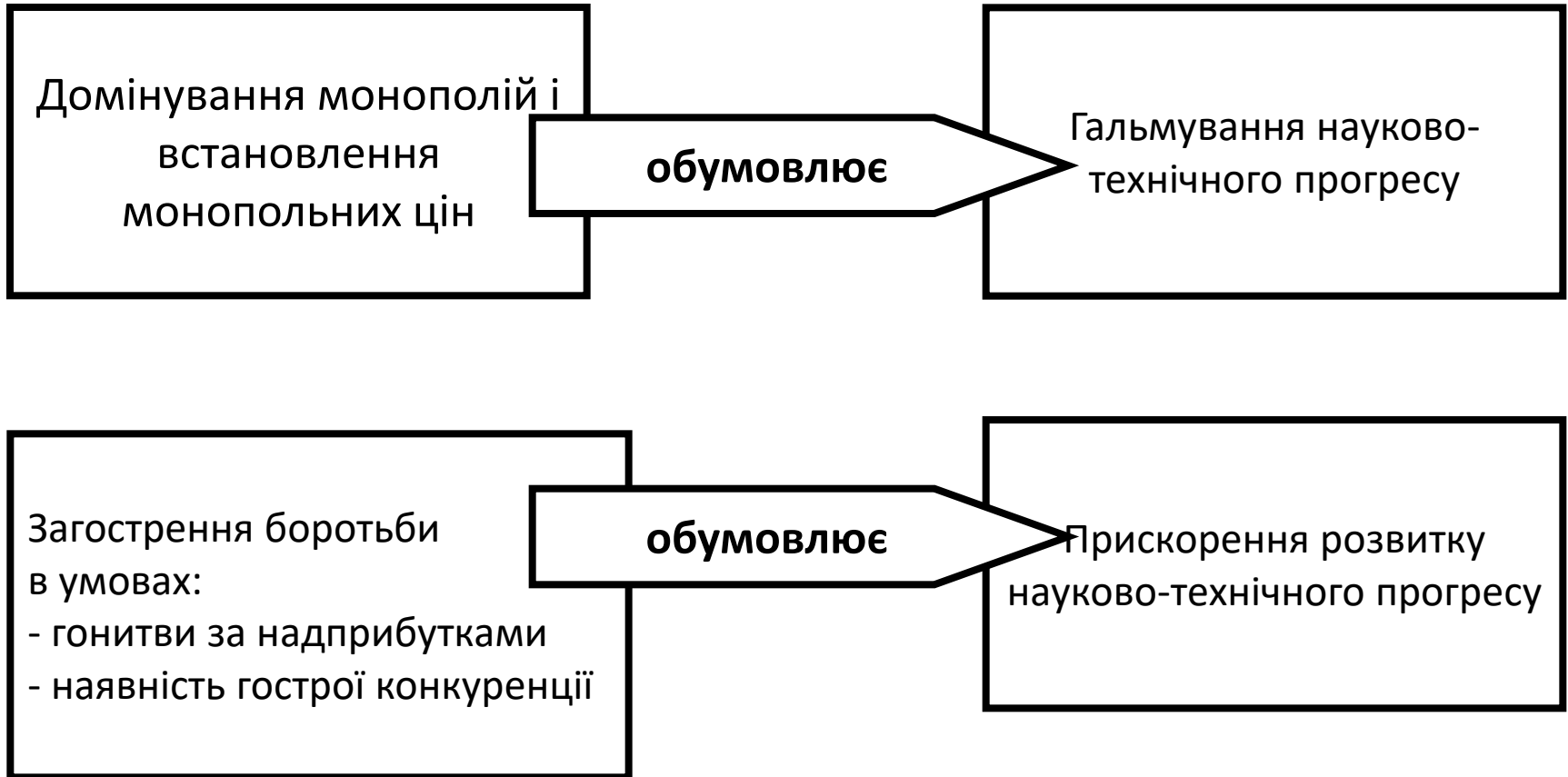
Наприкінці XIX – початку XX ст. в історії розвитку суспільства відбулися суттєві зміни у розвитку продуктивних сил, спричинені другою технологічною революцією. Розвинуті країни вступили у добу індустріалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1. Відбулись суттєві зміни у техніці й технології виробництва, реконструкції машинної індустрії, перетворення науки на безпосередній чинник виробництва
2. Поява нових галузей промислового виробництва (електротехнічна, хімічна, нафтопереробна, автомобілебудівна, тощо)
3. Відбулась диверсифікація не тільки у галузях, але і в підгалузях виробництва
4. Відбулись зміни у світовій галузевій структурі промисловості
5. Економічною основою розвитку суспільства стає у промисловості акціонерна власність, у сільському господарстві – фермерська. Розвивається також кооперативна і муніципальна

Диверсифікація – це проникнення капіталу даної корпорації в галузі, які прямо не зв'язані з основною сферою її діяльності

Основні тенденції розвитку науково-технічного прогресу при капіталізмі (кінець XIX – початок XX ст.)

7.2.Перехід до державного монополістичного капіталізму, імпералізму і його основні ознаки.

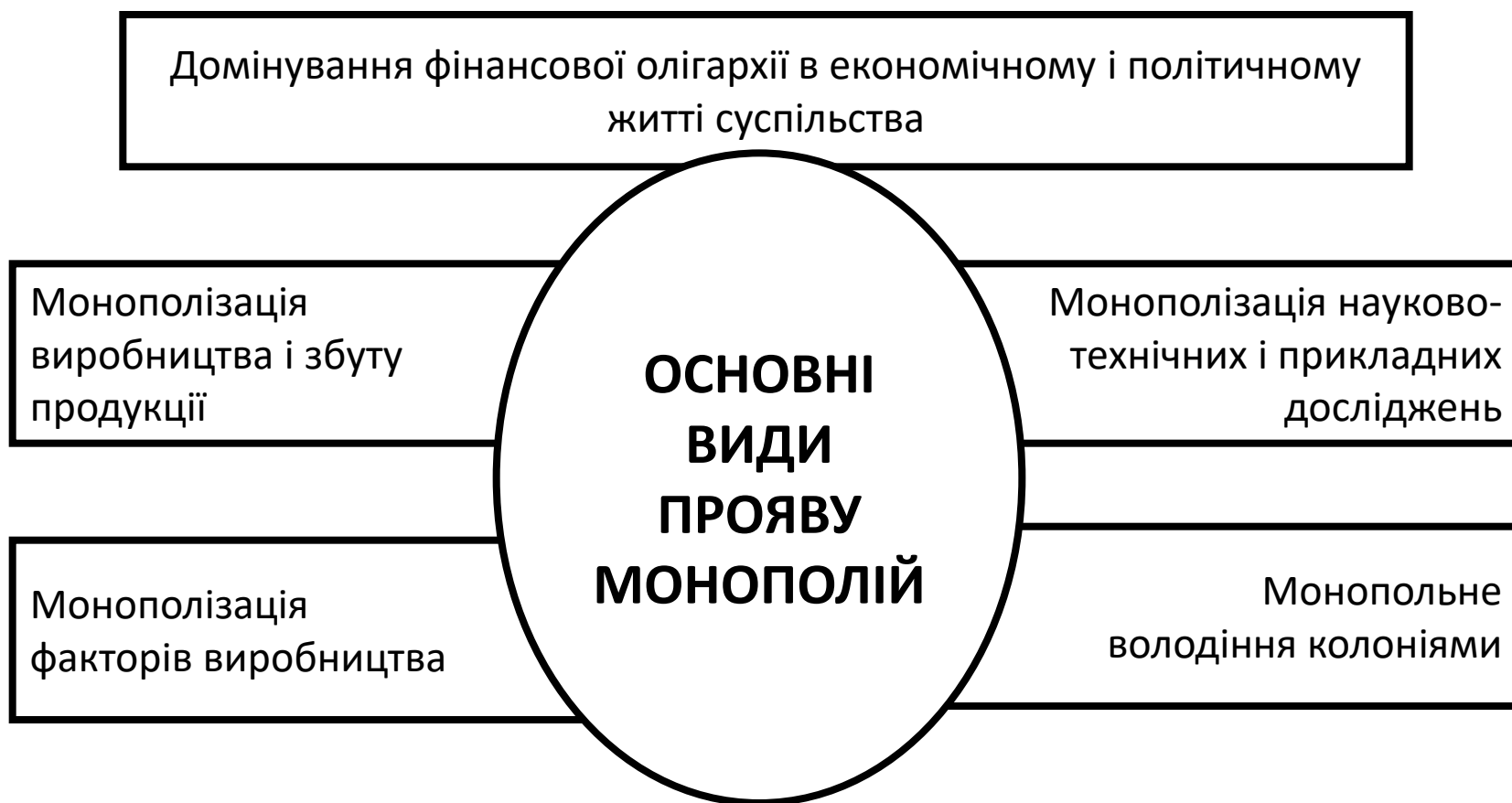
Монополія – це велике господарське об'єднання, яке знаходиться у приватній власності, що виникає на основі високого рівня концентрації виробництва і капіталу, здійснює контроль над виробництвом і збутом значної частини продукції, ринками факторів виробництва, науково-технічним потенціалом, встановленням монопольних цін з метою одержання стабільних надприбутків.

ОСНОВНІ ФОРМИ МОНОПОЛІЙ	
ПРОСТІ	РОЗВИНУТІ
ПУЛ, КОНВЕНЦІЯ, КОРНЕР, РИНГ	КАРТЕЛЬ, СИНДИКАТ, ТРЕСТ, КОНЦЕРН, КОНГЛОМЕРАТ

1. Зростання мінімальних розмірів капіталів;
2. Прагнення підприємців одержати максимальний прибуток за рахунок витіснення конкурентів з ринку і встановлення бар'єрів для входження у галузь;
3. Надання урядом у певній фірмі привілеїв та постачання факторів виробництва у зв'язку з розвитком комунального господарства;
4. Розвиток патентного права, різноманітні махінації та зловживання аж до використання шантажу, підкупу й прямого розбою.

В умовах капіталізму монополізація охоплює різні галузі господарської діяльності

З утворенням монополій капіталізм вступив у свою нову більш високу стадію – імперіалізм (індустріальну).

1. Концентрація виробництва і капіталу досягла такого рівня, що утворились монополії

2. Злиття банківського капіталу з промисловим, утворення фінансової олігархії

Основні ознаки імперіалізму

3. Вивезення капіталу переважає над вивозом товарів

4. Утворюються міжнародні монополістичні союзи (транснаціональні корпорації – ТНК).

5. В основному завершився територіальний розподіл світу між великими капіталістичними країнами

Система домінування фінансового капіталу

Методи панування фінансової олігархії

Система
участі у
прибутках

Особиста
унія

Довгострокові
фінансові
зв'язки

Трастові
операції

Спекуляція
цінними
паперами

7.3.Сформування неокласичної традиції у західній політичній економіці у другій половині XIX на початку XXст.

Неокласичний напрям економічної теорії

Неокласичному напрямку поклала початок австрійська школа, який був у подальшому сприйнятий кембріджською і американською школами.

ОСНОВНІ	<p>Вчення характеризується психологічним підходом до пояснення економічних явищ. Головну задачу науки бачили у вивченні відносин людини до речі, до оточуючого його природи, у вивченні відносин між потребами людини і засобами їх задоволення</p>
ПОЛО- ЖЕННЯ	<p>У питанні про вартість стояли на позиції, так званої теорії граничної корисності. У протипагу теорії трудової вартості класичної і марксистської шкіл – висунули свою теорію цінності. Марксистські терміни товар і вартість підміняли термінами матеріальне благо і цінність. Робили висновки про те, що вартість товару визначається його граничною корисстю</p>
	<p>Представники неокласичного капіталізму стверджують, що на основі механізму ринку, конкуренції можна забезпечити збалансоване зростання</p>

**Найважливіший принцип неокласичного напрямку –
економічна рівновага**

Основні школи неокласичного напрямку	Представники
Австрійська школа граничної корисності	К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк
Лозанська школа	Л. Вальрас, В. Парето, Е. Бароне
Американська школа	Дж. Кларк
Англійська школа	А. Маршалл, А. Пігу

Маржиналізм – це новий напрям у західній економічній думці, кінця XIX - початку XX ст., заснований на використанні граничних (додаткових) економічних величин для дослідження економічних законів і категорій, взаємопов'язаних економічних систем, альтернативний класичній політичній економіці, марксизму і пов'язаний зі зміною теорій вартості (цінності) та перенесенням аналізу з витрат праці, виробництва на кінцеві результати.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ МАРЖИНАЛІЗМУ ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ:

Процесом виробництва

Новим напрямом в економічній науці і кризою капіталізму

- Прискорений розвиток ринкових відносин, обумовлений поглибленням процесу поділу праці та усупільнення виробництва
- Передові країни у господарському розвитку увійшли в стадію монопольного розвитку, зростанні індивідуалізації господарського життя
- Швидкий розвиток капіталістичних країн і завершення промислового перевороту
- Посилення взаємозалежності суб'єктів економічної системи
- Під впливом НТП відбулися глибокі зміни у характері і структурі виробництва, методах управління економікою
- Якісні зміни у структурі споживчих потреб, формування ринку споживача, який прийшов на зміну ринку виробництва, загострення уваги ціноутворенню

- Бажання вчених-економістів знайти вихід із кризового становища економічної науки, де домінувала класична економічна наука
- Прогрес точних наук (математичний метод аналізу)
- Критика основних положень класичної школи з боку історичної школи
- Новий методологічний підхід до аналізу господарських суб'єктів і альтернативний вибір оптимального використання факторів виробництва

ПОЛОЖЕННЯ МАРЖИНАЛІЗМУ

1. Використання граничних величин в аналізі економічних процесів (гранична корисність, гранична продуктивність, граничне прирощення)
2. Дослідження поверхневих форм економічного життя (першопочатковими були людські потреби)
3. Зведення предмету економічної науки до вивчення раціонального розвитку обмежених ресурсів (принцип рідкості)
4. Важливим аналітичним засобом маржинального аналізу є принцип раціональної поведінки людини

Лекція 8

Тема лекції: Особливості розвитку ринкового господарства та основні напрямки економічної думки України (друга половина XIX – початок XX ст.)

План лекції

8.1. Господарство України у другій половині XIX ст.. Промисловий переворот: етапи, хід, особливості розвитку.

8.2. Аграрні реформи середини XIX ст.. та їх вплив на розвиток України.

8.3. Українська економічна думка про генезис ринкових відносин; методологія дослідження напрямки та проблеми дослідження.

8.4. Розвиток політичної економіки в Україні наприкінці XIX напочатку XXст.

Література

1. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.
2. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
3. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.

Зміст лекції

Мета теми – вивчення особливостей розвитку ринкового господарства в Україні в пореформений період та їх відображення в національній економічній думці.

8.1. Господарство України у другій половині ХІХ ст.. Промисловий переворот: етапи, хід, особливості розвитку.

Етапи промислового перевороту в Україні

I етап

20-40-і роки ХІХст. Незважаючи на панування кріпосного права в аграрній сфері та деякі інші перешкоди на шляху до економічного зростання, у першій третині ХІХст. мануфактурне виробництво досягло значних успіхів. Зростала кількість мануфактур. Почали використовуватись механічні робочі машини.

II етап

Відбувся після ліквідації кріпосного права (60-80-ті роки ХІХст.). У цей час фабрики і заводи остаточно витісняють мануфактурне виробництво. Основне місце в структурі української промисловості займали підприємства групи "Б".

*1. Домашня (кустарна)
промисловість*

*2. Проста капіталістична
мануфактура*

*Форми підприємств в
період промислового
перевороту в Україні*

*3. Капіталістичне, фабрично-заводське
виробництво*

*В Україні мануфактури мали такі форми: а) казенна; б)
посесійна; в) вотчина; г) купецька.*

Особливості розвитку промисловості в Україні (кінець XIX – поч. XXст.)

1. Перетворення Півдня України на основну паливно-металургійну базу Російської імперії.
2. Значно вищі порівняно із загальноімперськими темпи розвитку індустрії.
3. Високий рівень концентрації виробництва.
4. Значний вплив іноземного капіталу.
5. Структурна і територіальна диспропорційність.
6. Формування економіки України, як органічної частини економічного простору Російської імперії.

Розвиток науки в Україні у другій половині XIX ст.

Фактори розвитку науки:

- розвиток промисловості викликав потребу у кваліфікованих спеціалістах та нових технологіях;
- загальноєвропейський прогрес у науці і техніці;
- поширення і подальше домінування філософії позитивізму сприяло пошуку достовірних і точних вимірів фізичних та суспільних явищ;
- відсутність ідеологічного забарвлення в дослідженнях, а відповідно і конфлікту з владою

Особливості економічного розвитку України на початку ХХ ст.

Промисловість

- концентрація виробництва;
- утворення монополій;
- формування промислової спеціалізації регіонів;
- значний вплив іноземного капіталу;
- вищі темпи економічного розвитку порівняно із загальноросійськими;
- перетворення Наддніпрянщини на один з головних промислових регіонів царської імперії.

Сільське господарство

- збереження великими поміщицькими латифундіями своїх домінуючих позицій;
- перетворення землі на товар спричинило майнову диференціацію селянства;
- майнове розшарування селянства мало характер різної поляризації;
- посилилась експлуатація народних мас;
- загострення проблеми аграрного переселення селянства.

8.2. Аграрні реформи середини ХІХ на початку ХХст. та їх вплив на розвиток України.

Селянська реформа 1861р. Історичні передумови здійснення реформи

1. Подальше існування кріпосного права загрожувало перетворенню Російської імперії на другорядну державу

2. Кріпосне право сповільнювало темпи економічного розвитку країни

3. Кріпосне право у Росії за своєю формою та змістом було схоже на рабство

Шляхи розвитку сільського господарства України у пореформений період

Пруський шлях до капіталізму

По цьому шляху йшли правобережні і лівобережні губернії України, в яких була відробітково система, що вело до прогресуючого розвитку і закабалення основної маси селян

Американський (фермерський) спосіб переходу до капіталізму

Даний напрям в основному був характерний для Півдня України, де гальмівний вплив залишків феодалізму був менш відчутний. Поміщики створювали на базі своїх маєтків потужні агровиробництва з використанням машин та вільнонайманої праці, а заможні селяни утримували господарства фермерського типу

Земельна реформа Столипіна

Необхідність здійснення

Необхідність вирішення аграрного питання, яке з економічного переросло у політичне.

Послаблення конфронтації у суспільстві, відвернення загрози нового революційного руху.

Мета

Підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва

Збільшити товарність селянського господарства

Змінити соціальну опору самодержавства на селі

Вирішити проблему аграрного перенаселення

Складова реформи

Руйнування селянської общини та закріплення за кожним господарем у приватну власність земель, якими він користувався

Надання кредитної допомоги селянам через селянський земельний банк

Заохочення переселення селян до малозаселених районів царської Росії (Сибір, Північний Кавказ, Середня Азія)

Результат селянської реформи в Україні

Упродовж 1907-1915 рр. в індивідуальну власність закріпили землю: на Правобережжі – 48% селян, на Півдні – 42%, на Лівобережжі – 16,5%

Селянський Земельний банк протягом 1906-1916 рр. продав українським селянам 594,4 тис. десятин землі переважно поміщицької

На нові землі протягом 1906-1912 рр. виїхало з Наддніпрянщини близько 1 млн. осіб; (але майже чверть повернулося)

8.3.Українська економічна думка про генезис ринкових відносин; методологія дослідження, напрямки та проблеми дослідження.

Періодизація розвитку громадівського руху

<i>Період, дата</i>	<i>Діяльність</i>		<i>Друкований орган</i>
	<i>Форма</i>	<i>Зміст</i>	
1. 1859 -1863 р.р.	Легальна	Дослідження української культури, писемності, мови, національно-культурного руху	Журнал “Основи”
2. Кінець 60-х – 1875 р.р.	Напівлега- льна	Наукова українознавча діяльність російською мовою, критикували залишки кріпосництва, аналізували систему найманої праці	Газета “Київський телеграф”
3. 1875 – 1890 р.р.	Нелегаль- на	Пошуки форм легальної діяльності й перенесення центру політичної боротьби до Галичини (ідея галицького П’ємонту “В. Антоновича”)	Журнал “Киевская старина ”

Організаційною формою національного руху в Україні стали громади (Київ, Харків, Чернігів, Полтава та інші міста)

Розвиток суспільно-політичного руху в Україні у другій половині XIX ст.

Основні тенденції

в Україні, як і в Європі, відбувалася організація отримання і зародження ідейних основ національно-визвольного руху;

визвольний рух зосереджувався навколо трьох напрямків: національного, загально-демократичного і соціального;

прагнення українських діячів змінити існуючий лад на справедливий, покращити життя народу у цілому;

перед українським рухом постає проблема розробки збалансованої у національній, загальнодемократичній і соціальній площинах політичної платформи, що була б прийнятною для більшості прошарків українського суспільства;

одночасно з розробкою політичних програм відбувалися пошуки організаційних форм українського руху

Історичне значення громадівського руху в Україні

*Наукова діяльність громадівців
заклала основи української науки*

*Громадівці значна вплинули на
розвиток українського руху у Західній
Україні*

Завершили об'єднання двох
регіональних течій
українського руху у Російській
імперії, лівобережного, що
починався з відродження на
Слобожанщині і продовжував
свої традиції в Кирило-
Мефодіївському братстві, та
правобережного, що
укоренився "в українській
школі" польської літератури

Громадівці своїми
дослідженнями з історії,
етнографії, статистики і
мовознавства довели, що
українство має глибоке
історичне коріння, чіткі етнічні
особливості й окреслені стійкі
межі. Цим вони підвели
український рух до
необхідності сформулювати і
розробити політичну програму

*Забезпечити наступність поколінь в українському русі
(Кирило-Мефодіївське братство та інші організації, що
розпочали активну діяльність у 90-х роках XIXст.*

Революційно-демократична економічна думка

Носієм революційно-демократичної тенденції суспільного розвитку у пореформений період було революційне народництво, яке виступило з позицій пореформеного селянства, боротьба якого спрямувалась проти залишків кріпосництва

Представники революційно-демократичного напрямку

А. С. Подолиський

Показав, що капіталізм у своєму розвитку проходить три стадії розвитку: реміснична, мануфактурна і великий фабричний здобуток, але має минутий характер. Крім цього, автор критикує економічну основу капіталізму – приватну власність, аналізує суперечності між працею і капіталом, буржуазією і трудящими, продуктивними силами і їх виробничими відносинами за умов капіталізму.

В. Навроцький

Спостерігав розвиток капіталізму на селі, показав його негативні наслідки, критикує австрійську податкову систему, показує її антинауковість і антинародність. Стояв на позиції трудової теорії вартості.

О. Терлецький

Критикує капіталізм як спосіб виробництва, що оснований на експлуатації робочого народу, пропонує створити господарства, засновані на громадській власності на землю, майбутнє суспільство зв'язує із соціалізмом

М. Павлик

Важливу увагу приділяє усуненню експлуатації при капіталізмі та побудові майбутнього суспільства – соціалізму.

І. Я. Франко

Досліджує економіку Галичини, становище робітничого класу і селянства. Причину соціальної нерівності бачить у приватній власності. Велику увагу приділяв політичній економії, як науці, що вивчає зв'язки між людьми, економічні закони розвитку суспільства тощо.

8.4. Розвиток політичної економіки в Україні наприкінці XIX напочатку XX ст.

Розвиток політичної економії в Україні (кінець XIX – початок XX ст.)

Бурхливий розвиток продуктивних сил у пореформений період супроводжувався значними соціальними зрушеннями, поглибленням класових суперечностей, поживаленням суспільної думки. Зміни, що сталися у суспільному житті країни після 1861 р. позначилися на розвитку політичної економії.

Велике значення у розвитку політичної економії внесли:

Т. Ф. Степанов

- аналізував предмет політекономії, суть і джерела багатства, продуктивну і непродуктивну працю, суспільний поділ праці, відношення між виробництвом і споживанням, капітал, заробітну плату, прибуток, ренту, кредит тощо

І.В. Вернадський

- як прихильник класичної політичної економії заперечував протекціонізм, втручання держави у приватну ініціативу

М. Вольський

- дав точне визначення предмета політичної економії, окреслює коло питань, що повинна вивчати політекономія

М. Бунге

- визначив політекономію як науку, що досліджує суспільні сторони господарських явищ і законів, яким ці явища підпорядковані

А. Антонович

- основним питанням політичної економії є розуміння цінності, від вияснення якого залежать інші питання

М. Зібер

- показує суперечності капіталізму, аналізує становище робітничого класу, категорії капітал та прибуток, закономірності суспільного розвитку

Д. І. Піхно

- досліджує проблеми ціни та ціноутворення

М. І. Туган-
Барановський

- розкрив сучасну інвестиційну теорію циклів (використовував Дж. Кейнс), теорію розподілу кооперації, соціалізму

Тема 9: Господарство та економічна думка в період державно-монополістичного розвитку світового суспільства (перша половина ХХ ст.)

План лекції

- 9.1. Індустріальний напрям економічної думки як обґрунтування соціального контролю суспільства над економікою.
- 9.2. Теоретична основа та економічна програма Дж.Кейнса. Обґрунтування макроекономічного регулювання.
- 9.3. Неолібералізм про поєднання ринкових механізмів та державного регулювання. Соціальне ринкове господарство.
- 9.4. Монетаризм та його різновиди.

Література

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.
2. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
3. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
4. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.

Зміст лекції

Мета теми – аналіз функціонування господарств країн Європейської цивілізації в умовах світового господарства та відображення цих процесів у світовій економічній думці

1.Індустріальний напрям економічної думки як обґрунтування соціального контролю суспільства над економікою.

Інституціоналізм – один із сучасних напрямків економічної думки, який представляє собою сукупність економічних концепцій, що акцентує увагу на роль соціальних інститутів в економічному розвитку, а також правові та морально-етичні аспекти

Етапи розвитку інституціоналізму

Кінець XIX – початок XX ст. зародження і розповсюдження інституціоналізму носить критичний аналіз (Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл)

50-60-ті роки XX ст. – період позитивістського інституціоналізму, пропонували реформи ринкової економіки, для подолання кризових явищ, досліджували роль недосконалої конкуренції, влади монополій (А. Берлі, Дж. Кларк, Г. Мінз, С. Чейз, Л. Роббінсон)

70-80-ті роки XX ст. соціально-інституціональний напрям (Дж. Гелбрейт, У. Ростоу, Р. Коуз, Г. Мюрдаль)

Інституціоналізм – тип економічного аналізу, що зародився наприкінці ХІХ – початку ХХст. Звертав увагу на ролі соціальних, політичних, економічних і юридичних інститутів у визначенні економічних явищ

1. Соціально-психологічний інституціоналізм – Т. Веблен

Ранній інституціоналізм

2. Соціально-правовий інституціоналізм – Дж. Коммонс

3. Кон'юктурно-статистичний інституціоналізм – У. К. Мітчелл

2. Теоретична основа та економічна програма Дж. Кейнса. Обґрунтування макроекономічного регулювання.

Кейнсіанство – один із провідних напрямів сучасної макроекономічної теорії, який відстоює активне втручання держави в розвиток соціально-економічних процесів, в господарське життя за допомогою прямих методів впливу на ринкову економіку без яких вона не спроможна існувати не розширюючи при цьому функції держави

1. Стабільності ринкової системи і особливо її спроможності зберігати повну зайнятість

*Кейсіанство
зосередилось на
вирішенні трьох
питань*

2. Роль грошей у цій системі

3. Довгостроковій динаміці ринкової економіки

Кейнсіанство та його еволюція

Головна ідея кейнсіанства – ринкова система зовсім не є досконалою і саморегульованою, а максимально можливу зайнятість і економічне зростання може забезпечити тільки активна економічна роль держави

Теоретичні розробки кейнсіанства

ефективного
попиту

проблеми
ціноутворення та
інфляції

мультиплікатори
інвестиції і зайнятості

заробітної плати

теорія процента

сукупного попиту

Кейнсіанство

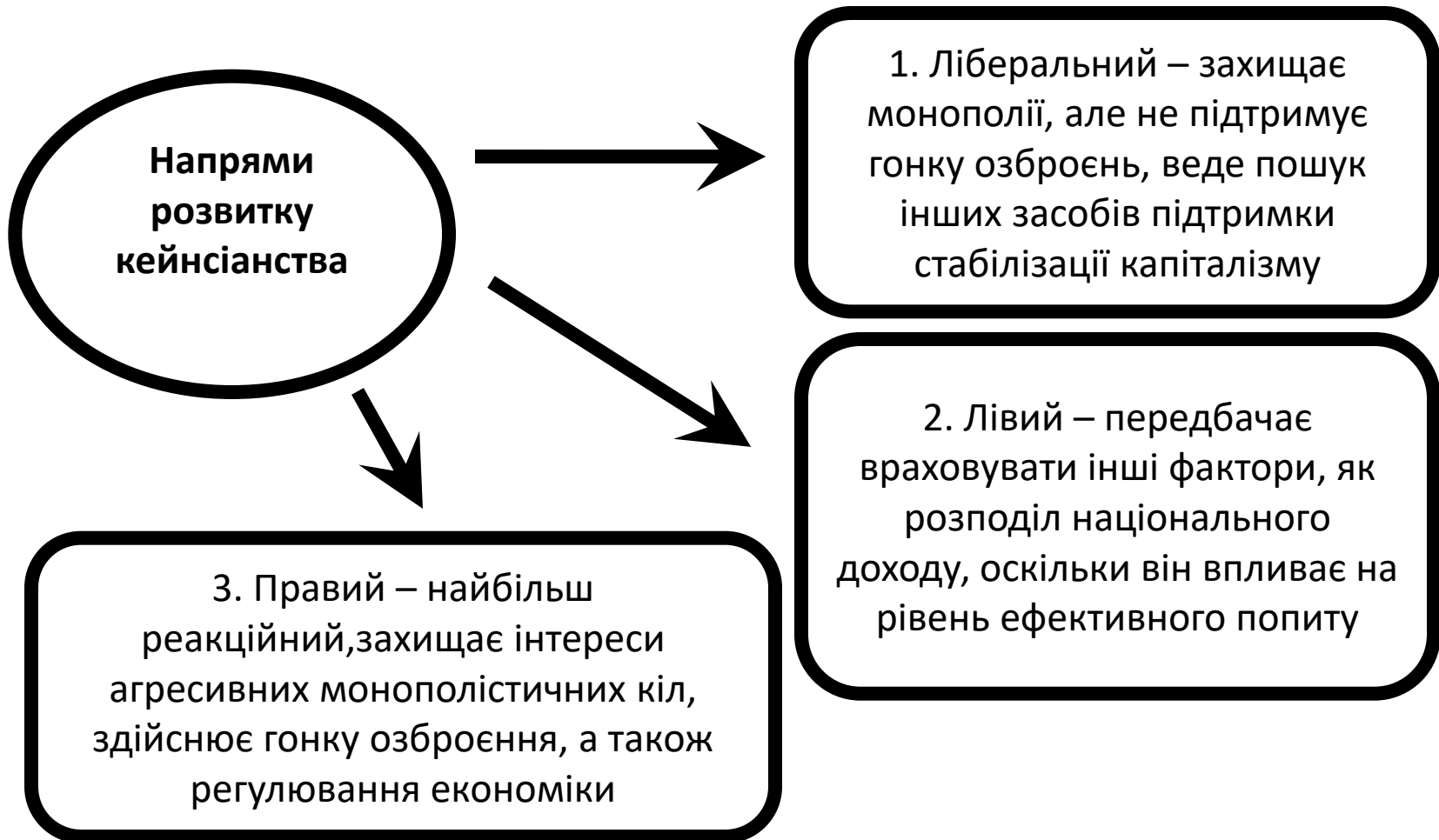
Посткейнсіанство

А. Хансен, Р. Харрод, Є. Домар

Дж. Робінсон, Н. Калдор, П. Сраффа

Основні цілі кейнсіанства –

підтримання “ефективного попиту” і “повної” зайнятості за рахунок збільшення витрат держави, обмеження заробітної плати, індивідуальної і циклічної податкової політики, досягнення сукупної економічної рівноваги ($AD=AS$)

Неокласичний напрям – один з основних напрямів сучасної економічної теорії, який у західній економічній літературі отримав назву “суб’єктивна школа” і виступає проти активного втручання держави в економіку

*в нинішніх умовах
представлений у вигляді:*

Неолібералізму

австрійська

американська

лондонська

німецька

французька

англійська

Сучасного неоконсерватизму

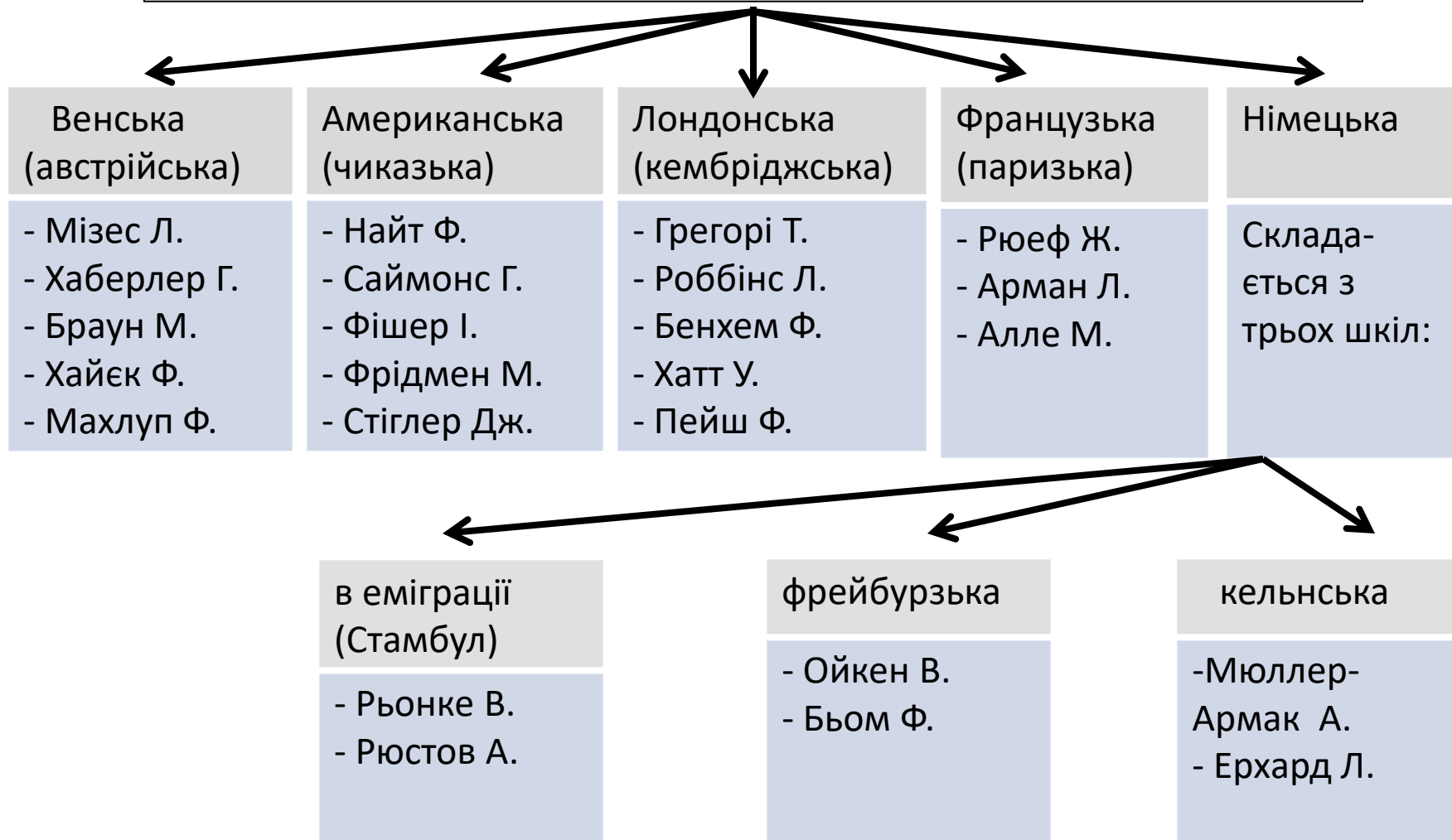
монетаризм

економіка пропозиції

теорія раціональних очікувань

3. Неолібералізм про поєднання ринкових механізмів та державного регулювання. Соціальне ринкове господарство.

Основні школи неолібералізму та її представники:

Неолібералізм – (один з основних напрямів сучасної економічної теорії, економічної політики та практика управління господарською діяльністю) ґрунтується на визначенні необхідності поєднання державного регулювання економіки із здійсненням принципів економічної свободи, максимально можливим використанням ринкових механізмів і вищої конкуренції в умовах зростаючої тенденції до монополізації господарського життя суспільства

Основні принципи неолібералізму

Ринковий механізм не забезпечує автоматичного саморегулювання та рівноваги і потребує державного втручання

Приоритет приватної власності, свобода угоди і вільних ринків. Формування ідеального суспільного ладу, що базується на вільному підприємництві і свободі особистої ініціативи, яка повинна забезпечуватись у законодавчому порядку

Держава повинна визначити правила в межах яких здійснюється економічна активність і гарантувати їх виконання

Держава повинна здійснювати тільки ті заходи, які б забезпечували підтримку вільної конкуренції і усунення монополії за допомогою заходів економічної політики

Необхідність втручання держави допускається лише коли еластичність попиту і пропозиції зменшується і внаслідок цього швидке повернення до рівноваги на основі руху цін стає неможливим

Соціальне ринкове господарство – економічна система, заснована на домінуванні колективних та індивідуальних форм власності (трудової і нетрудової), в якій органічно поєднані державне регулювання макро- та мікроекономічних процесів з ринковими важелями саморегулювання за переважання перших, узгодження соціального з ринковим

Основною задачею економічної політики є:

Забезпечення умов для:

вільної конкуренції

підтримка нормального функціонування ринку

Умовам цього повинно бути:

- забезпечення відкритості ринку;
- стабільний грошовий обіг;
- приватна власність на засоби виробництва;
- економічна свобода;
- повна відповідальність підприємців за результати діяльності.

Критерієм цього є:

досягнення такого господарського порядку, що діє з найвищою активністю, коли відповідно до зростання продуктивності праці знижуються ціни, підвищується реальна заробітна плата.

Структурні елементи соціального ринкового господарства (принципи)

Конкурентний лад	- заснований на приватній власності та засоби виробництва; слугує економічному зростанню, підвищенню продуктивності праці, технічного процесу
Ринок, як координаційний механізм; найбільш ефективна форма господарювання	- регулятор господарської діяльності
Домашні господарства, промислові, сільськогосподарські, банківські, торгівельні та ін. підприємства	- суб'єкти господарювання; повна відповідальність за результати своєї діяльності
Держава	- за допомогою конкурентного ладу контролює загальні умови функціонування ринкової системи, слугує соціальному врівноваженню

Основні критерії соціального ринкового господарства:

соціальна справедливість економіки;

зростаючий добробут все більшої кількості різних верств населення;

економічна, соціальна і національна безпеки всіх категорій населення:

гарантії соціального захисту малозабезпечених категорій населення суспільством

4. Монетаризм та його різновиди.

Монетаризм – це

- 1) школа економічної думки, акцентуюча увагу на змінах в кількості грошей, що знаходяться в обігу, як домінуючої функції цін, доходів і зайнятості населення;
- 2) економічна теорія, яка висуває гроші, що знаходяться в обігу, в якості домінуючого фактора в макроекономічній теорії, політиці і на практиці.

Різновиди монетаризму:

- a) класичний монетаризм (фрідменівський) – 50-60р.р.;
- b) глобальний – кінець 60-х – перша половина 70-х р.р. – проблеми інфляції;
- c) концепція “номінального доходу”. 70-ті – досліджуються процеси у грошово-кредитній сфері;
- d) модель “Бруннера-Мельцера” – ефект багатства і ефект заміщення, створена загальна модель грошової економіки;
- e) модель стабілізації грошової економіки і модель FRS-MIT-PENW, в яких закладені економічні дослідження;
- f) бюджетний (фіскальний) механізм.

Тема 10: Розвиток національних економік країн Європейської цивілізації в системі світового господарства під впливом науково-технічної революції (друга половина ХХ ст.)

План лекції

1. Розвиток науково-технічної революції та її основні напрямки у 50-60 роках ХХст. Концепції НТР.
2. Особливості економічного розвитку Німеччини та Японії. Теорії економічного зростання.
3. Міжнародна економічна інтеграція. Вплив на розвиток країн у другій половині ХХст.
4. Розвиток західної економічної думки у другій половині ХХст. Соціальні реформи і неоконсерватизм.

Література

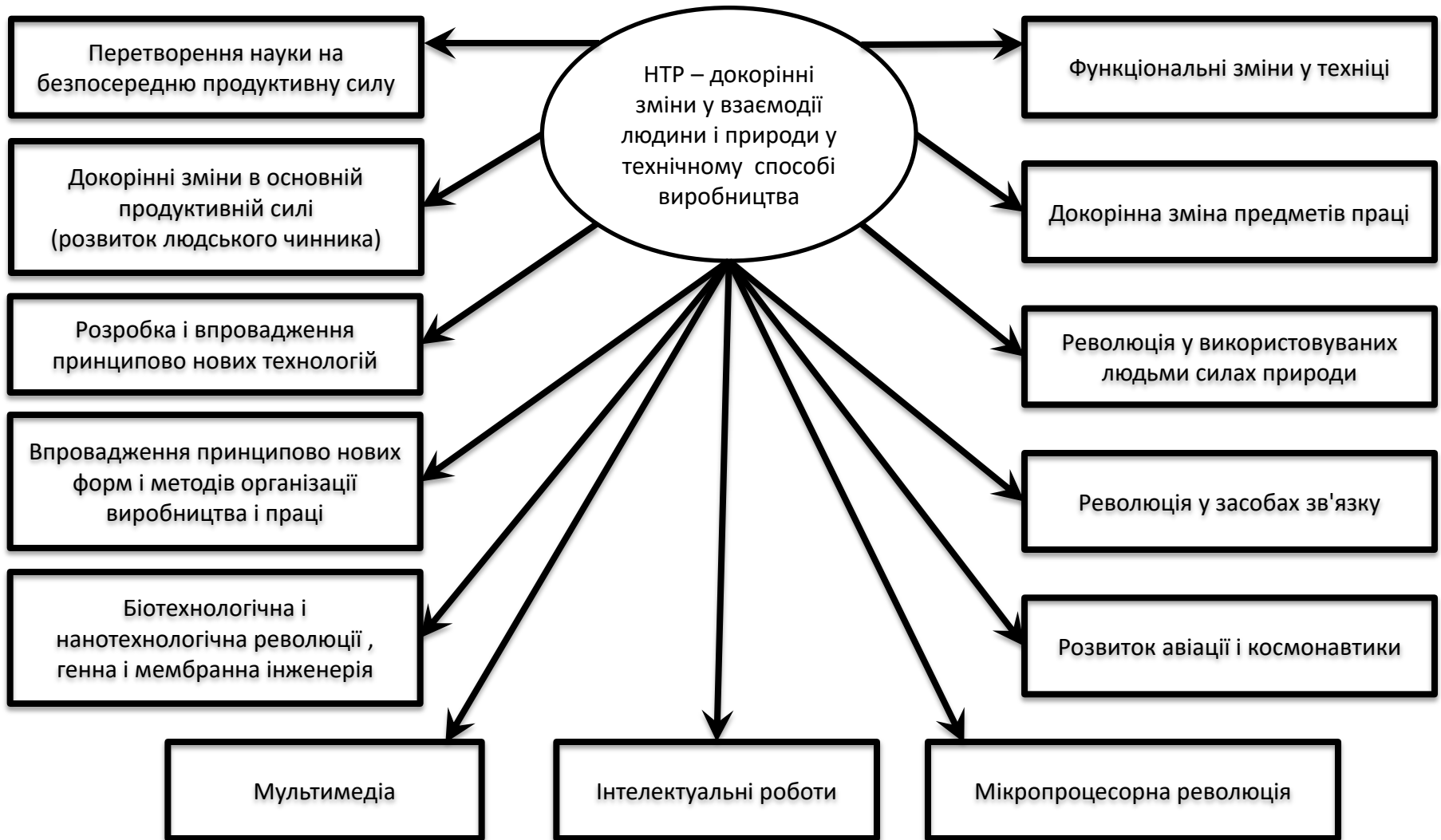
1. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
2. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.
4. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.

Зміст лекції

Мета теми – вивчення особливостей еволюції ринкових систем господарств провідних країн світу в період 50-80-х років ХХ ст., з'ясування факторів розвитку цих систем та їхніх основних господарських форм з відповідною інтерпретацією відомими представниками економічної думки.

1. Розвиток науково-технічної революції та її основні напрямки у 50-60 роках ХХст. Концепції НТР.

Науково-технічна революція (НТР) – революційні зміни у взаємодії людини і природи, а також в системі продуктивних сил і техніко-економічних відносинах

Науково-технічний прогрес (НТП) – поступальний, органічно взаємопов'язаний розвиток науки і техніки, що зумовлює еволюційні та революційні зміни у межах технологічного способу виробництва, а опосередковано – зміни інших елементів економічної системи (відносин економічної власності, техніко-економічних, організаційно-економічних відносин та господарського механізму), всієї сукупності суспільних відносин (соціальних, політично-правових та ін.)

Зумовлений дією об'єктивних економічних законів і насамперед закону зростання потреб у суспільному виробництві і праці, і поширюється передусім на систему продуктивних сил

У найзагальнішому вигляді характер розвитку науки і техніки виявляється у поступовій заміні технологічного способу виробництва, що базується на ручній праці, на технологічний спосіб виробництва, що базується на машинній праці, а його – на технологічний спосіб виробництва, що базується на автоматизованій праці і системі управління

Форми
розвитку
НТП

Еволюційна

Революційна

Фактори, сприяючі економічному зростанню Німеччини («економічне чудо»)

1. Вибір правильної стратегії економічних реформ та сильна політична воля до реформування
2. Оновлення основного капіталу
3. Низькі військові витрати
4. Розвиток галузей промисловості (група «Б»), що в основному виробляли предмети споживання
5. Орієнтація промислового виробництва на експорт
6. Вдосконалення і реформування фінансової і банківсько-кредитної та цінової систем, проведення грошової реформи
7. Впровадження заходів по стимулюванню підприємницької діяльності (зменшення податків, надання пільг тощо)
8. Будівництво соціального житла і розвиток соціальної сфери

Фактори прискореного розвитку Японії

1. Високоєфективне використання іноземної допомоги (реформування податкової системи, запровадження антимонопольних законів тощо)
2. Масове оновлення основного капіталу, переведення із трудомісткого виробництва на капіталомістке, а в подальшому і наукомістке виробництво
3. Розширення внутрішнього ринку, включаючи і аграрного
4. Широке використання іноземних науково-технічних досягнень, закупка патентів, ліцензій, «ноу-хау»
5. Гомогенність японської нації (концентрація всіх сил, ресурсів на економічний розвиток країни – «опора на власні сили»)
6. Відсутність власних ресурсів спонукала Японію постійно модернізувати структуру виробництва
7. Незначні військові витрати (1% ВВП) і висока питома вага на розвиток народного господарства.

Особливості прояву :

1. Високоякісна робоча сила (створена система підготовки і перепідготовки кадрів)
2. Традиційна система найму робочої сили
3. Висока норма нагромадження капіталу
4. Розвиток власної науково-дослідної бази
5. Особливості державного регулювання
6. Висока ініціативність японських підприємців всіх рівнів

Транснаціональні корпорації (ТНК)

У 50-60-х роках у світовій економіці масовим стало виникнення транснаціональних корпорацій – монополій, що створювали за кордоном власні або спільні виробничі філії. Їх виникнення та поширення відображає загострення світової конкуренції, поглиблення міжнародного поділу праці і виробничої кооперації.

Основні групи ТНК

1. Транснаціональні корпорації, які виступають у вигляді величезних компаній переважно з однонаціональним акціонерним капіталом та контролем над діяльністю всієї корпорації.
2. Багатонаціональні корпорації – в основному відносяться виробничі об'єднання (трести, концерни), які є міжнародними фірмами не тільки за видами діяльності, але й по контролю над ними.
3. Міжнародні корпоративні союзи, які є вищими формами виробничих об'єднань – консорціуми, конгломерати. Ці об'єднання створюються на виробничій, науково-технічній та комерційній основі для вирішення важливих економічних завдань.

Основні причини виникнення ТНК

Інтернаціоналізація
виробництва і капіталу

Традиційне бажання
виробників зменшити
витрати виробництва

Отримання надприбутків

Міжнародні корпорації отримують певну вигоду не тільки від:

- Розширення території експлуатації
- «Ножниця цін»
- Рівня розвитку країн-експортерів і імпортерів капіталу

**Маючи філіали і дочірні компанії у різних
країнах ТНК:**

- Здійснюють невидимий господарський маневр, зосереджуючи ті чи інші виробництва у країнах з дешевою сировиною, матеріалами та низькою ціною робочої сили
- Отримують надприбутки у країнах, де існує низький рівень оподаткування.
- Оптимізують свої виробничі та збутові програми відповідно до специфічних умов різних національних ринків
- Маніпулюють балансами своїх заграничних філіалів і дочірніх компаній, підпорядковуючи їх політику доходів і видатків інтересам материнської фірми

Міжнародна економічна інтеграція (МЕІ) – це процес господарсько-політичного об'єднання країн на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодія їх відтворювальних структур на різних рівнях і в різних формах.

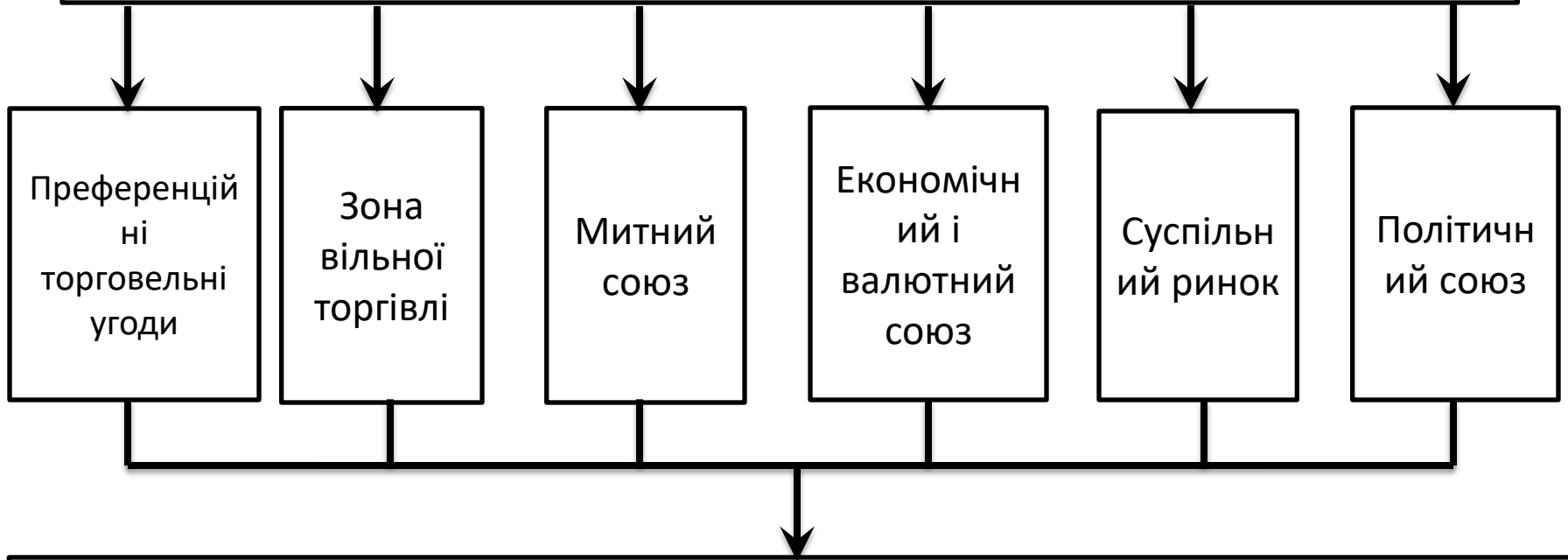
Планомірною зміною структури окремих країн, координацією співпраці держав, узгодженою ув'язкою асортименту продукції, а також спільним використанням науково-дослідного потенціалу на основі міжнародного поділу праці

Створенням та вдосконаленням міжнародної співпраці, що поглиблює міжнародну спеціалізацію та кооперування виробництва

**Міжнародна
економічна
інтеграція
характеризується**

Активізацією ролі внутрішньої економічної політики у створенні умов для поглиблення ефективності господарських зв'язків з іншими країнами

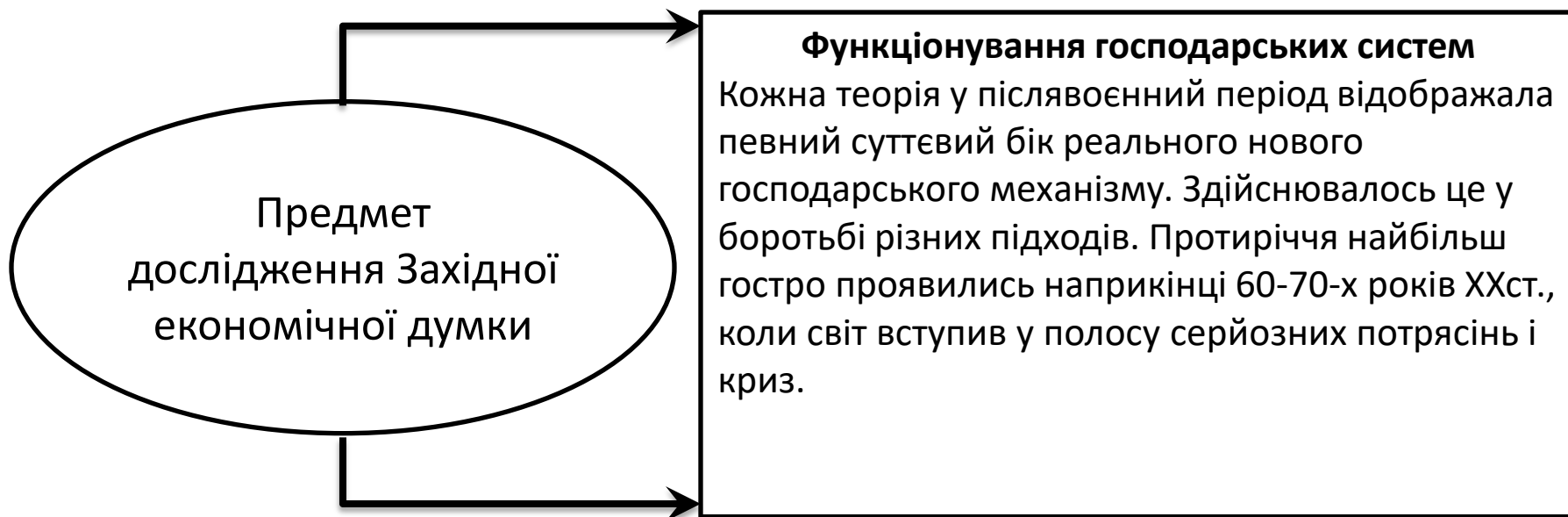
Етапи розвитку міжнародної економічної інтеграції

Загальна особливість всіх цих етапів у розвитку МЕІ полягає в тому, що між країнами, вступившими у той чи інший етап інтеграції, ліквідуються певні (в залежності від величини) економічні бар'єри. Внаслідок цього в межах інтеграційного об'єднання формується відносно замкнутий ринковий простір.

4. Розвиток західної економічної думки у другій половині ХХст. Соціальні реформи і неоконсерватизм.

Розвиток західної економічної думки у другій половині ХХ ст.

На межі 70-80-х років ХХ ст. переміг неоконсерватизм (неокласичний синтез), який опирався на неокласичний напрям.

Вирішення проблем неоконсерватори бачили:

- У звільненні стихійних ринкових сил саморуху і саморегулювання від стримування їх обмежень
- У зміщенні центру важливості досліджень з проблеми регулювання економіки на проблеми ринку

- У створенні умов для фізично здібних людей заробляти кошти (гроші) і оплачувати свої потреби
- Були взяті до уваги всі наукові школи (неокласичне спрямування, неокейнсіанство, інституціонально-соціологічний напрям тощо), а також наукові теорії (монетаризм, економіка пропонування, теорія раціональних очікувань, теорія участі тощо)
- Відбувається перехід від конфронтаційного мислення до компромісного.

Соціально-реформістські моделі економічного розвитку

Основна ідея – побудова «демократичного соціалізму» як «третього шляху» розвитку суспільства. Концепція «змішаної економіки» – одна з провідних концепцій демократичного соціалізму другої половини ХХ ст.

Різновиди «змішаної економіки»

Соціально-ринковий
капіталізм

Англосаксонський вільний
ринковий капіталізм

Державно-керований
капіталізм

Соціальні проблеми, які вирішуються в
межах всіх різновидів «змішаної»
економіки:

- 1) Створення умов для співіснування різних форм власності на засоби виробництва і типів підприємств
- 2) Визначення форм економічної демократії і вирішення зв'язаних з ними питань самоуправління та участі трудящих в управлінні підприємством
- 3) Визначення меж втручання держави в економіку та форм участі держави у виробництві
- 4) Визначення меж контролю за виробництвом і розподілом суспільного продукту
- 5) Визначення методів управління «змішаною економікою» і величини поєднання планового та ринкового механізмів регулювання економіки
- 6) Принципи політики соціального реформування, управління виробництвом та формування її інфраструктури і вирішення питань економічної політики

Основні різновиди моделей “змішаного економічного ладу”

Німецька

Н. Дайст, Г. Вайсер – в основі моделі було покладено теорію «економічної демократії», суть якої зводиться до побудови ефективної економіки вільної конкуренції за посилення функції держави

Австрійська

Соціалістична партія Австрії розглядала державний сектор в економіці як важіль, з допомогою якого встановлюється економічна рівновага у суспільстві, забезпечується стабільне зростання добробуту населення, перерозподіляються ресурси на користь приватного сектора

Скандинавська

В основі скандинавської моделі «змішаної економіки» покладено концепію «функціонального соціалізму» шведських соціал-демократів і поєднання приватних і суспільних засад економічного розвитку на функціональній основі. Дана модель передбачає перехід від ідей «політичної демократії» до ідей «соціальної демократії», а від неї до «економічної демократії»

Французька

Складовою політикою «соціально-економічної» модернізації було:

- Націоналізація ключових підприємств і посилення ролі державного сектору;
- Посилення державного індикативного планування: економіки директивного планування націоналізованого сектора);
- Співучасть в управлінні;
- Контроль за цінами і ресурсами;
- Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, протекціонізм

Лейбористська (фабіанська)

Вказана модель передбачала еволюцію власності від приватної до суспільної (державної) шляхом акціонування, а також націоналізації. Співіснування різних форм власності мало здійснюватись на засадах публічної корпорації. Діяльність державних підприємств, як і приватних і кооперативних розгоралася на засадах самофінансування і самоокупності

Тема 11: Світове господарство та основні напрями економічної думки на етапі інформаційно-технологічної революції (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)

План лекції

1. Динаміка і структура світового господарства другої половини ХХ початку ХХІст. Основні етапи становлення.
2. Технологічний спосіб виробництва: основні риси виникнення, причини і наслідки. Концепції НТР.
3. Міжнародні економічні відносини і міжнародний поділ праці.
4. Концепції постіндустріального суспільства в контексті цивілізаційного підходу. Економічна теорія Д.Белла.

Література

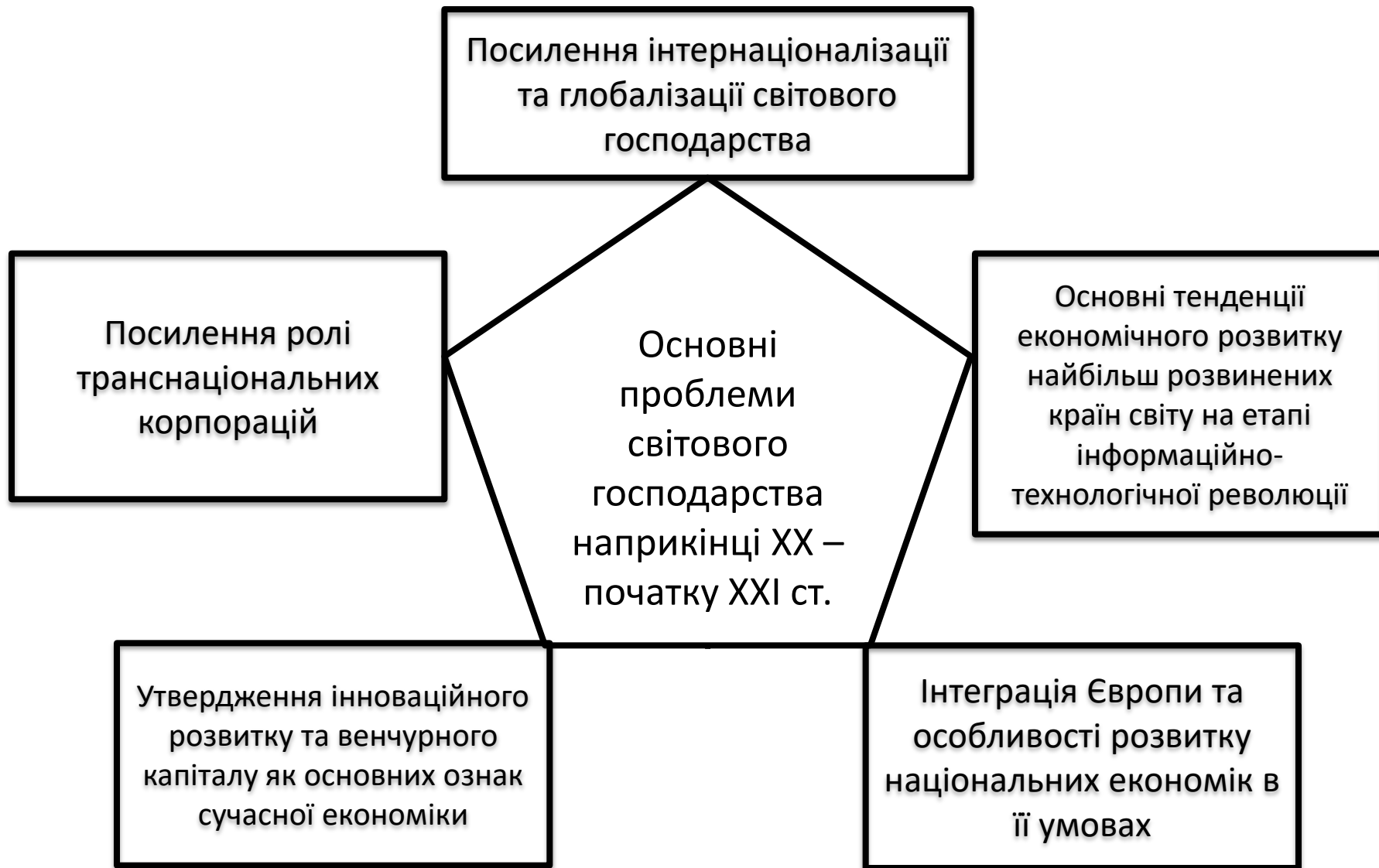
1. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
2. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.
3. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.

Зміст лекції

Мета теми – аналіз господарських змін, які відбулись у сучасній змішаній господарській системі під впливом інформаційно-технологічної революції, глобалізації, інтеграції, та відображення цих процесів в економічній думці

1.Динаміка і структура світового господарства другої половини XX початку XXIст. Основні етапи становлення.

Розвиток світового господарства наприкінці XX – початку XXI ст.

Структура світового господарства

В залежності від поставленої мети дослідження в рамках кожної із цих груп виділяються підгрупи, які базуються на певних географічних і аналітичних ознаках

Світове господарство – глобальний політико-економічний організм, сукупність національних господарств та інших економічних суб'єктів, пов'язаних міжнародним поділом праці в їх виробничих, торговельних, кредитних, фінансових та інших відносинах і взаємозв'язках, підпорядкованих об'єктивним законам ринкової економіки.

У своєму розвитку світове господарство пройшло п'ять етапів:

1. Виникнення світового господарства. Цей етап розпочався на доринковій стадії виробництва за часів Давнього світу Великих географічних відкриттів, зародження міжнародної торгівлі і тривав до кінця XVII ст. Світове господарство цього періоду було обмеженим сферою купецького і лихварського капіталів.
2. Поступове утвердження світової системи господарства (з початку XVIII до середини XIX ст.). Його характерними особливостями були подальший розвиток виробництва товарів, зростаюча маса яких надходила у регулярний обмін між країнами; перетворення зовнішньої торгівлі на складову частину національної економіки; виникнення світового ринку внаслідок розвитку капіталізму.
3. Завершення формування світової системи господарства. Це стало можливим унаслідок промислового перевороту (кінець XIX – початок XX ст.), який здійснювався на основі великого машинного виробництва в процесі переростання капіталізму в його державно-монополістичну стадію.
4. Розвиток світового господарства, що спирався в основному на військову силу та зовнішньоекономічний примус (кінець 20-х – середина 80-х років XX ст.). Відбулася якісна зміна раніше сформованого світового господарства, свідченням чого були ліквідація колоніальної системи, звільнення багатьох країн від колоніальної залежності.
5. Глобалізація світової економіки (кінець 80-х – початок XXI ст.). У цей час особливого значення набув геополітичний чинник. Характерними ознаками цього етапу є поглиблення МПП, наростання інтеграційних процесів у виробництві, розвитку міжнародної торгівлі та експорту капіталу, широкий доступ до інформації, поширення нових технологій.

Технологічний спосіб виробництва

Спосіб виробництва, що базується на техніко-економічному поєднанні особистих і речових факторів виробництва (включаючи технологію, інформацію і організацію виробництва), комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил і системі техніко-економічних відносин

Перехід від одного технологічного способу виробництва до іншого визначається змінами у характері засобів праці, науковому прогресі, рівні розвитку техніки.

Технологічна революція – докорінні (сутнісні) зміни у межах технологічного способу виробництва як результат перетворення інформації на самостійний складовий елемент продуктивних сил і техніко-економічних відносин.

Основні риси технологічної революції

1. Широке впровадження новітніх інформаційних технологій та устаткування (електронного, телекомунікаційного тощо) в усі сфери економіки;
2. Широкомасштабне виробництво, обмін, розподіл і споживання інформаційних товарів;
3. Перетворення інформації у найдинамічнішу специфічну продуктивну силу;
4. Системний характер інформатизації праці;
5. Швидке зростання частки працівників, зайнятих обробкою інформації та питомої ваги інформаційних галузей у структурі ВВП;
6. Розвиток п'ятого суспільного поділу праці в результаті відокремлення від матеріального виробництва нематеріального і інформаційної сфери;
7. Значне зростання частки інформації, сучасних технологій у структурі витрат підприємства

Концепції науково-технічної революції

П. Друкер

Ф. фон Хайек
М. Фрідмен

«Теорія найманих
власників»

«Теорія інноваційної
економіки і
підприємницького
суспільства»

«Теорія інтелектуальної
технології»

«Теорія третьої промислової
революції»

Інноваційно-інформаційна модель ринкової економіки 90-х років ХХ ст. відрізняється від економіки 70-80-х років тим, що головною рисою стала розробка ідей, технологій, знань – головним фактором продуктивності, інтелектуалізація праці – домінуючими затратами, а головною формою власності – інтелектуальна, яка структурує суспільство і визначає рівень його розвитку.

Соціально-індустріальні технократичні концепції

Технократія (грец. – майстерність, влада) – концепція, яка передбачає встановлення політичної влади спеціалістів різних професій, передусім інженерно-технічних (організаторів виробництва, експертів, менеджерів)

Напрямки “індустріального суспільства”

Американський інституціоналізм

В. Ростоу, Дж. К. Гелбрейт,
П. Друкер, Р. Тіболда,
Ф. Махмур, Е. Тоффлер,
П. Сорокін.

Французький інституціоналізм

Р. Арон, Ж. Екклюль,
Ж. Фурастьє, А. Бергсон

Визначальними рисами “індустріального суспільства” вважаються високий рівень виробництва, стабільні та високі темпи економічного зростання, динаміка поділу праці, систематичне впровадження досягнень науки і техніки у виробничі технології, посилення ролі менеджерів та інженерів у виробництві, запровадження методів управління, високий рівень добробуту та його постійне зростання

3. Міжнародні економічні відносини і міжнародний поділ праці

Міжнародні економічні відносини – система різноманітних господарських відносин між державами та іншими суб'єктами національних економік, яка сформувалася під впливом розвитку міжнародного поділу праці, продуктивних сил, економічного, соціального та політичного їх устрою з приводу їх виробництва, розподілу, обміну та споживання благ у міжнародному масштабі.

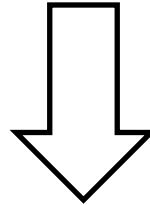

Міжнародні економічні відносини здійснюються завдяки участі різних суб'єктів у МПП. Такими суб'єктами є:

- На мікроекономічному рівні: юридичні (фірми) та фізичні особи, які здійснюють зовнішньоекономічні операції, пов'язані з рухом товарів, факторів виробництва тощо;
- На макроекономічному рівні: країни, їх регіональні й муніципальні суб'єкти, інтеграційні об'єднання країн, світове господарство загалом в умовах глобалізації фінансових ринків;
- На мікроекономічному та макроекономічному рівнях: транснаціональні корпорації та транснаціональні банки;
- На наднаціональному рівні: міжнародні організації та наднаціональні інститути

Інтеграційні об'єднання Західної Європи

На західноєвропейських теренах міжнародна економічна інтеграція реалізується як трьохрівнева модель, що охоплює:

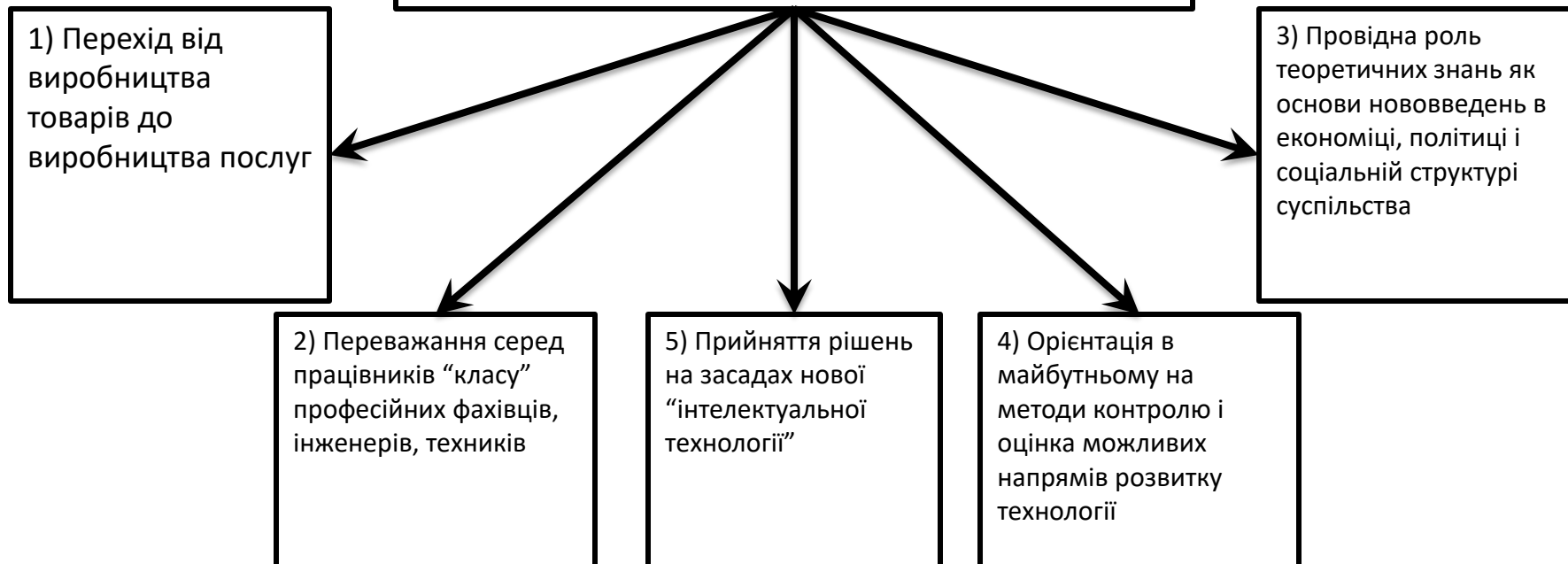
- Мікрорівень (рівень корпорацій): окремі фірми вступають у прямі господарські зв'язки, розгортають інтеграційні процеси;
- Міждержавний рівень: цілеспрямована діяльність держави щодо сприяння процесам переплетіння праці і капіталу в межах групи країн;
- Наднаціональний рівень: країни-учасниці добровільно передають союзу (наприклад, у ЄС) певні політико-економічні функції, відмовляючись від суверенітету в цих галузях.

Концепція “постіндустріального суспільства”

Постіндустріальне суспільство – нова стадія суспільного розвитку яка на переконання учених, приходить на зміну індустріальному суспільству і досягла високого ступеня наукового, технологічного та інформаційного забезпечення виробництва і технічної культури.

Основні представники теорії “постіндустріального суспільства” – Д. Белл, Г. Кан, З. Бзежинський

Основні ознаки “постіндустріального суспільства”

Лекція 12: Економічний розвиток України в умовах радянської економічної системи та його трактування в економічній думці

План лекції

1. Форми і методи господарювання в період становлення радянської влади. Політика воєнного комунізму і НЕП.
2. Розвиток української наукової думки в першій третині ХХст.
3. Зміни в радянській економічній системі та їх теоретичне обґрунтування.
4. Перебудова радянської економічної системи у другій половині 80-х років ХХст. та криза ортодоксальної марксистсько-ленінської економічної теорії.

Література

1. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.
2. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.
3. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. -К: Вікар, 2002.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.

Зміст лекції

Мета теми – дослідження процесу становлення та розвитку господарської системи адміністративно-командної економіки, методів управління економікою, трансформацій відносин власності, що їй притаманні, а також вивчення цих процесів в радянській економічній думці.

Причини і передумови Української революції

Причини і передумови

Залежне і пригноблене становище України, великодержавницька політика щодо неї панівних кіл як Росії, так і Австро-Угорщини

Важке соціальне становище переважної частини українського населення

Невирішеність аграрного питання і питання соціального захисту українських робітників

Піднесення національно-визвольного руху, організаційне та ідеологічне оформлення

Порушення стабільності Російської та Австро-Угорської імперій, загострення їхніх внутрішніх проблем внаслідок Першої світової війни

Привід

Революція в Росії (початок 8 березня (23 лютого) 1917р. Повалення Царської монархії. Зречення Миколи II з престолу (15(2) березня 1917р.))

Мета

Здобуття автономії як першого кроку до незалежності

Рушійні сили

Українська національна інтелігенція, селянство, військові, робітники

Українська Центральна Рада (УЦР)

20 (7) березня 1917 р. вважається датою заснування Української Центральної Ради

I Універсал УЦР

Історичне значення

- Засвідчив прагнення українців до створення власної держави
- Сприяв подальшому піднесенню Української революції. Підняв авторитет УЦР
- Визначив позицію різних політичних сил щодо української державності

II Універсал УЦР

Історичне значення

- виявив негативну позицію російських демократів щодо українського питання, незважаючи на їхні попередні назви
- став ще одним кроком до становлення автономії України

III Універсал УЦР

Історичне значення

- Україна проголошувалась Українською Народною Республікою
- визначив соціально-економічні заходи розвитку УНР

IV Універсал УЦР

Історичне значення

- тривалий шлях боротьби завершився логічним результатом: проголошенням незалежності. Хоча відстояти самостійну українську державу не вдалося і добра нагода відродження і закріпачення своєї державності зазнала краху, але ідея самостійної соборної України жила в умах кращих представників українського народу
-

Соціально-економічна політика УЦР

За своєю суттю соціально-економічна політика УЦР була соціалістичною. Основні її положення були У Платформі української делегації на Демократичній нараді, III Універсалі та роз'ясненні до нього, IV Універсалі, аграрному Законі від 13 лютого (31 січня) 1918р., постановах та рішеннях генерального Секретаріату та Ради народних міністрів

Здобутки і прорахунки УЦР. Історичне значення

Здобутки	Прорахунки
<ul style="list-style-type: none">➤ Створено передумови для національно-культурного розвитку УНР➤ Національні меншини отримали право національно-персональної автономії➤ Були продовжені державотворчі традиції українського народу➤ Розпочав процес соціально-економічних перетворень➤ Демократизація суспільно-політичного життя➤ Було закладено основи мирної зовнішньої політики УНР	<ul style="list-style-type: none">➤ непослідовність у реалізації соціально-економічної політики➤ Слепе слідування соціалістичній доктрині➤ Не вдалося сформувати дієвого державного апарату, здатного забезпечити міста продовольством, навести порядок➤ Ігнорування у державо-творчому процесі наявності армії➤ Не вдалося налагодити рівноправні відносини із сусідніми і великими державами, домогтися справжнього міжнародного визнання
<ul style="list-style-type: none">• підняла на новий щабель ідею української державності• Центральна Рада викликала захоплення і була підтримана численними представниками різноманітних верств населення України• боротьба під прапором Української революції на своїх героїчних прикладах підготувала покоління, які виборили незалежність України	

Політика “воєнного комунізму” (1919-1921 р.р.)

Мета

1. Підбудова комунізму насильницькими методами шляхом “кавалерійської атаки на капіталізм”;
2. Мобілізація ресурсів для боротьби з противниками радянської.....
3. Приборкання національно-визвольного руху

Наслідки

1. Посилення господарської розрухи
2. Формування адміністративних методів управління. Збільшення бюрократичного
3. Мобілізація наявних ресурсів для боротьби з антибільшовицькими силами
4. Масове невдоволення населення

2. Розвиток української наукової думки в першій третині ХХст.

Розвиток української наукової думки в першій третині ХХст.

1. Економічна теорія, що сформувалась на засадах економічних шкіл заходу – класичний і неокласичний напрям, маржиналізм

М. Туган-Барановський
Є. Слуцький
К. Воблий
О. Челінцев
В. Левитський
М. Птуха

Основні напрямки розвитку економічної думки

3. Немарксистські економічні соціалістичні теорії

М. Грушевський
В. Винниченко
С. Петлюра
В. Садовський
В. Блакитний
А. Шумський

2. Теорія марксизму в її ортодоксальному варіанті

В. Чубар
С. Косіор
В. Затонський
Д. Мануїльський
Г. Петровський
О. Шліхтер
Я. Яковлев

3.Зміни в радянській економічній системі та їх теоретичне обґрунтування.

Економічна думка України у повоєнний період (40-50-ті роки ХХст.)

Проблеми економічної науки

1. Природа економічного ладу соціалізму, системи його соціально-економічних відносин і законів, шляхи розвитку
2. Роль товарно-грошових відносин при соціалізмі (сумісність із плануванням)
3. Джерела і шляхи підвищення ефективності господарювання

Дані проблеми існували постійно, проте економічна теорія притерпіла суттєву суперечливу еволюцію. Це пояснюється факторами, які визначили рух економічної думки

По-перше, об'єкт дослідження – це глибоко суперечлива система державного соціалізму, яка спочатку забезпечила швидкий розвиток продуктивних сил.

По-друге, - це рептильна ідеологія, яка пристосовувалась до верхівки влади.

По-третє, - це боротьба інтересів всередині управляючої бюрократії, що давало простір для розвитку і дотримування різних шкіл.

По-четверте, - це вплив західного досвіду і західної економічної думки, що підсилювало суперечливість всередині радянської економічної думки

Проблеми соціалістичної власності у 80-х роках ХХст.

1. Власність – це самостійні виробничі відносини з приводу привласнення матеріальних благ

2. Власність не існує як окреме відношення. Воно пронизує всю систему виробничих відносин

*Основні концепції
власності*

3. Існуюча централізована державна власність не збігається з декларованою загальнонародною

4. Власність не має економічного змісту, не юридична категорія

4. Перебудова радянської економічної системи у другій половині 80-х років ХХст. Та криза ортодоксальної марксистсько-ленінської економічної теорії.

Основні причини провалу політики перебудови

1. Відсутність чіткої стратегії перебудовчих процесів і пов'язані з цим серйозні помилки у зовнішній і внутрішній політиці
2. Вичерпність економічного потенціалу СРСР, виснаженого гонкою озброєнь і гіпертрофованим розвитком ВПК
3. Невирішення питань радикалізації системи стимуляції до праці, необдумане зростання грошових доходів населення
4. Слабка сприйнятливність соціалістичної економіки до НТП
5. СРСР, як і раніше, розвивався в межах індустріального суспільства з опорою на традиційні галузі
6. Моральний знос і технологічне старіння вітчизняного устаткування у провідних галузях промисловості
7. Значне відставання інфраструктурних галузей від основного виробництва
8. Екстенсивний характер розвитку радянської економіки
9. На початку 80-х років виникли труднощі в отриманні головної експортної сировини - нафти, які доповнилися змінами кон'юнктури міжнародного нафтового ринку
10. Нездатність союзного керівництва подолати економічну кризу

Лекція 13: Формування засад ринкового господарства в Україні (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)

План лекції

1. Економічна політика української держави в період незалежності: проблеми і труднощі реструктуризації народного господарства.
2. Здійснення ринкових реформ і трансформація економіки України та їх наслідки.
3. Внесок українських науковців у розвиток економічної думки і економічної політики.
4. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Література

1. Економічна історія України і світу: Підручник. / За ред. Б.Д. Лановика. - К: Вікар, 2002.
2. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / За ред. С.В. Степаненка – К.: КНЕУ, 2008.
3. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. – К: Основи, 2001.
4. Злупко С.М. Економічна думка України: Тексти лекцій. -Львів; ЛДУ, 1998.

Зміст лекції

Мета теми – аналіз трансформації адміністративно-командної системи України в ринкову, визначення способів та напрямів розбудови національної економіки та розгляд теоретичного обґрунтування цих процесів

1. Економічна політика української держави в період незалежності: проблеми і труднощі реструктуризації народного господарства.

Україна в умовах незалежності

Державотворчий процес – процес становлення державності, формування державних органів влади, визначення їх функцій.

Віхи становлення незалежної української держави

Дата	Подія
16 липня 1990р.	Прийняття Декларації про державний суверенітет УРСР
3 серпня 1990р.	Закон про економічну самостійність УРСР
24 серпня 1991р.	Прийняття Акту проголошення незалежності України
1 грудня 1991р.	Підтвердження Акту проголошення незалежності України на Всеукраїнському референдумі
28 червня 1996р.	Прийняття Конституції України

Стартові можливості економіки незалежної України

Позитивні фактори	Негативні фактори
<ul style="list-style-type: none">• Висококваліфікована і дешева робоча сила• Високий рівень освіти• Значний науковий потенціал (220 тис. науковців), розвиненість мережі наукових установ, розвиток фундаментальних і прикладних наукових досліджень• Значні природні багатства• Розвиненість транспортної мережі• Морський і річковий флот• Здатність промисловості випускати великий перелік продукції, ракети і космічну техніку у тому числі• Значний потенціал розвитку сільського господарства	<ul style="list-style-type: none">• Економіка України була складовою загальносоюзного економічного комплексу і залежала від результатів його діяльності• Деформація структури економіки: переважання важкої промисловості та енергетики (70%)• Відсутність у більшості галузей завершеного циклу виробництва товарів (80%)• Висока енергозатратність та енергозалежність• Неконкурентоспроможність більшої частини промислової продукції на світовому ринку• 80% підприємств працювало на потреби військово-промислового комплексу (ВПК – 326 підприємств)• Несформованість власної банківської і фінансової системи• Відсутність законодавчо-нормативної бази для функціонування економіки в умовах ринку• Негативні наслідки невдалих економічних реформ періоду перебудови• Відсутність чіткої програми дій щодо реформування економіки• Хронічна криза і затратність сільського господарства

Основні напрямки економічної політики України після проголошення незалежності

- роздержавлення в промисловості, перехід до ринкових відносин

- приватизація (при збереженні ряду галузей у власності держави). Це створювало умови для розвитку конкуренції

- Структурна перебудова, в ході якої забезпечується гармонічний розвиток усіх галузей економіки

- Земельна реформа, в результаті якої село отримало виробника – власника, а не найманого працівника на чужій землі

Умови, впливаючі на здійснення економічних реформ в Україні

- тотальне одержавлення економіки;
- нераціональне територіальне розміщення промислових підприємств без урахування витрат на транспорт та енергію;
- висока монополізація господарських структур, тісні економічні взаємозв'язки колишніх республік СРСР;
- значною проблемою для незалежної держави стала успадкована структура республіканської економіки, яка будувалась на принципі незавершеності;
- характерною рисою української економіки була значна її мілітаризація;
- майже повна відсутність приватного сектору;
- відсутність самостійного історичного розвитку національних господарств і досвіду використання національної валюти;
- недостатність або повна відсутність ринкових традицій, неприйняття категорій ринкової економіки;

Становлення грошової одиниці України

Дата	Подія
1990р.	Запровадження додатково до грошових знаків спеціальних відрізних талонів
1992р.	Запровадження багаторазових купоно-карбованців. Вихід із рубльової зони
1996р.	Уведення гривні – власної грошової одиниці України

Інфляційні процеси в Україні (1992-1994рр.)

Причини інфляції

- Вплив лібералізації ціноутворення в Росії. В умовах прозорості кордонів стрімке зростання цін у Росії могло призвести до швидкого “вимивання” дешевих товарів з України. Рішення уряду України про збільшення гуртових цін на закупку промислової продукції.
- Примусовий вихід України з рубльової зони (друга половини 1992р.).
- Стрімке зростання цін на енергоносії (протягом 1992р. У 300 разів). Ураховуючи енергозатратність української економіки, це привело до стрімкого падіння виробництва і подорожчання товарів.
- Страйковий рух середини 1992р. (шахтарі, транспортники, вчителі тощо), спричинений черговим підвищенням цін на сільгосппродукцію. Змусив уряд збільшити розміри заробітної плати, яка не була економічно підкріплена.
- Виділення державою значних ресурсів для підтримки АПК та інших галузей промисловості (так, лише у першому кварталі 1993р. отримав 3 трлн крб державної фінансової допомоги і 1 трлн крб пільгових кредитів)
- Прорахунки в проведенні економічних реформ, фактичне їх припинення у 1993р.
- Недовіра населення до купоно-карбованців (з листопада 1992р. – українські карбованці).
- Загострення політичної боротьби.

Наслідок

Протягом 1990 – 1994рр. валовий національний продукт скоротився на 44%, обсяг промислової продукції на 41%, національний дохід – на 54%. У 1994 р. спад промислового виробництва досяг свого максимуму – 27, 7%. Рівень інфляції був найвищим у світі (інфляція в 1993р. складала 10 000%, 1994р. – 500%, січні 1995р. – 21, 2%, у травні – 4,6%). 64% населення опинилося за межею бідності. Падіння виробництва тривало до 2000р.

Сучасний етап розвитку України

Головні завдання:

- Забезпечення подальшого зростання економіки.
- Сприяння зростанню життєвого рівня населення.
- Унеможливлення фінансових криз зразка 1998 р., 2008-2009 рр.
- Реформування системи пенсійного і соціального забезпечення.
- Вирішення проблеми диверсифікації джерел постачання енергоносіїв.
- Реконструкція паливно-енергетичного комплексу, особливо вуглевидобувної галузі.
- Створення сприятливих умов для іноземних інвестицій
- Остаточне розв'язання проблеми зовнішньої заборгованості.
- Зміцнення банківської системи.
- Сприяння розв'язанню проблеми зайнятості населення, особливо в деяких регіонах. Зупинення нелегальної міграції робочої сили за кордон.
- Створення умов для легалізації тіньового капіталу, який на сьогодні складає майже половину.
- Зменшення податкового тиску на всі категорії громадян і суб'єкти господарської діяльності.
- Сприяння подальшій структурній перебудові економіки.
- Завершення земельної реформи і загалом реформування аграрного сектору економіки.
- Сприяння розвитку зовнішньої торгівлі. Забезпечення позитивного зовнішньоекономічного сальдо.
- Вирішення проблеми фінансування освіти, науки і системи охорони здоров'я. Завершення освітньої реформи.
- Погашення заборгованостей перед населенням.
- Здійснення політичної і адміністративної реформ. Забезпечення подальшої демократизації суспільства

3. Внесок українських науковців у розвиток економічної думки і економічної політики.

Особливості розвитку економічної думки в Україні наприкінці ХХ ст.

Економічна теорія включає систему економічних дисциплін: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка

Кожна з дисциплін економічної теорії має низку особливостей, які необхідно врахувати при вивченні:

1. В Україні відбувається активний процес опанування досягненнями світової економічної науки, доступ до яких був майже неможливий до початку 90-х років ХХ ст.
2. Поверхневе догматичне вивчення лише однієї окремої економічної концепції (марксистської) обмежує можливості практичного застосування економічної науки.
3. Дослідження закономірностей розвитку економіки України як окремого макроекономічного утворення має стати основною метою і завданням вітчизняної економічної теорії.

Розвиток економічної теорії в сучасній Україні

Сучасний етап розвитку економічної думки – це період кінця 80-х років ХХст – початок ХХІст, для якого характерні намагання подолати кризовий стан, перетворитися на систему об'єктивних і неупереджених досліджень перехідної економіки і ринкової економічної системи

Передбачає:

1. Освоєння знань, набутих світовою наукою і впровадження їх у науковий обіг та практику економічної діяльності
2. Збереження реальних здобутків попередніх теоретичних концепцій, шкідливих шляхом очищення їх від ідеологічних нашарувань
3. Адаптація нових теоретичних економічних поглядів до економічних реалій сучасності

4. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Вивчаючи проблему державного регулювання економіки в курсі історії економіки та економічної думки, необхідно зрозуміти, що сучасна Україна не може у чистому вигляді скористатися жодною з теоретичних концепцій регулювання Західної економіки

Слід враховувати особливості української дійсності при розробленні та застосуванні програм державного регулювання:

1. Україні необхідно стимулювати виробництво і торгівлю шляхом зниження податків та проведення інноваційної політики

2. Оптимізувати державну грошово-кредитну політику

3. Обмежити державну монополію зовнішньої торгівлі щодо найважливіших видів сировини, енергоресурсів тощо

4. Запровадити державну монополію на виробництво і реалізацію найбільш ліквідних товарів